

Likovi djece u realističnim i fantastičnim dječjim romanima

Petreković, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:646251>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-08**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

**LUCIJA PETREKOVIĆ
DIPLOMSKI RAD**

**LIKOVNI DJECE U REALISTIČNIM I
FANTASTIČNIM DJEČJIM
ROMANIMA**

Zagreb, rujan 2019.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Zagreb)**

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnice: Lucija Petreković

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: LIKOVI DJECE U REALISTIČNIM I
FANTASTIČNIM DJEČJIM ROMANIMA**

MENTORICA: doc. dr. sc. Marina Gabelica

Zagreb, rujan 2019.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. DJEČJA KNJIŽEVNOST.....	2
1.1. Razvoj dječje književnosti	2
2. VRSTE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI.....	7
2.1. Dječji roman	7
2.2. Razvoj dječjeg romana	7
2.3. Obilježja dječjeg romana.....	8
2.4. Realističan i fantastični dječji roman	9
3. PRIKAZ DJETETA U DJEČJIM ROMANIMA	11
3.1. Likovi iz dječjih romana	11
4. NOVITETI DJEČJE KNJIŽEVNOSTI.....	14
5. MARK TWAIN: <i>PUSTOLOVINE TOMA SAWYERA</i>	16
5.1. Tom Sawyer	16
5.2. Becky Thatcher.....	21
6. FERENC MOLNÁR: <i>DJEČACI PAVLOVE ULICE</i>	23
6.1. Dječaci Pavlove ulice.....	23
6.2. Dezső Geréb	25
6.3. János Boka	27
6.4. Ernő Nemeček.....	30
7. ERICH KÄSTNER: <i>EMIL I DETEKTIVI</i>	33
7.1. Emil Tischbein.....	33
7.2. Berlinski dječaci priskaču u pomoć	36
8. ASTRID LINDGREN: <i>PIPI DUGA ČARAPA</i>	38
8.1. Pipi Duga Čarapa.....	38
8.2. Tomi i Anika	42
ZAKLJUČAK.....	45
LITERATURA	47
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	49

SAŽETAK

Ovaj rad rezultat je proučavanja prikaza dječjih likova u romanima svjetske dječje književnosti. Od razvoja dječje književnosti krajem 17. stoljeća, govori se o tome kako svaka književnost ima neku funkciju, a svrha dječje književnosti je od samih početaka bila da podučava djecu. Iz tog su razloga u dječjim romanima prevladavali uzorni prikazi dječjih likova od kojih su djeca mogla naučiti kako se lijepo ponašati. Kako se kroz stoljeća dječja književnost razvijala, tako se razvijao i pristup autora u prikazu dječjih likova. U radu će biti riječi o poznatim djelima svjetske dječje književnosti čiji su autori Mark Twain, Ferenc Molnár, Erich Kästner i Astrid Lindgren. Naglasak je stavljen na analizu dječjih likova iz njihovih poznatih realističnih ili fantastičnih dječjih romana (*Pustolovine Toma Sawyera*, *Dječaci Pavlove ulice*, *Emil i detektivi* i *Pipi Duga Čarapa*) zbog kojih su neki od autora naišli na kritike i osporavanje zbog prikazivanja dječjih likova koji su portretirani vjerno i realistično. Analiza će se vršiti u rasponu od fizičkog izgleda likova, izražavanja emocija i njihova odnosa s drugim likovima.

Ključni pojmovi: dječja književnost, dječji roman, dječji lik, realističan roman, fantastičan roman

SUMMARY

This thesis is a result of analysis of children's characters and their representation in novels of children's literature. Since the end of the 17th century, when children's literature started to develop, it was said that every literature has its function, and from the start, the function of the children's literature was to teach and educate young readers. That is why exemplary depictions of children's characters prevailed in the children's novels and from these exemplary depictions children learnt how to behave well. Together with the changes of children's literature, that happened through centuries, came the changes in authors' viewpoints and representation of children's characters. This paper will be about famous works of the world's children's literature whose authors are Mark Twain, Ferenc Molnár, Erich Kästner and Astrid Lindgren. The emphasis has been placed on the analysis of the children's characters from realistic and fantasy novels (*The Adventures of Tom Sawyer*, *The Paul Street Boys*, *Emil and the Detectives* and *Pippi Longstocking*) whose authors were faced with criticism because their characters were represented truthfully and realistically. The analysis will cover physical appearance of the characters, how they express emotions and their relationships with other characters.

Key words: children's literature, children's novel, children's character, realistic novel, fantasy novel

UVOD

Tema ovog diplomskog rada je *Likovi djece u realističnim i fantastičnim dječjim romanima*. Prva asocijacija na pomisao o dječjim romanima su dječji likovi koji su pokretači radnje. Njihova uloga je velika, ne samo u romanima, već i u životu djeteta koje s radoznalošću pristupa željenoj ili zadanoj literaturi. Prema riječima Sanje Lovrenčić (2004), govoreći o likovima iz knjiga kao uzorima, može se pretpostaviti kako se za vrijeme čitanja događa proces identifikacije u kojem se djeca poistovjećuju s likom o kojem čitaju. U današnje vrijeme autori u svojim romanima nude raznolike likove, dok su u počecima dječje književnosti dječji likovi bili ukalupljeni u već postojeće portrete dobre i uzorne djece.

Naglasak ovog rada bit će na djelima svjetski poznatih autora iz čijih su pera proizašli sljedeći romani: *Pustolovine Toma Sawyera*, *Dječaci Pavlove ulice*, *Emil i detektivi* i *Pipi Duga Čarapa*. U sva četiri romana prikazani su likovi djece koji ne zadovoljavaju ideju da književnost bude sredstvo kroz koje će se vršiti samo indirektna pedagogizacija djece. U nekim djelima se, uz glavne likove, javljaju likovi koji su jednako važni, a karakterno su čista suprotnost glavnim likovima. Uz glavne likove napraviti će se i njihova analiza kako bi se mogao usporediti njihov odnos i utjecaj na glavni lik.

Cilj ovoga rada je prikazati likove iz spomenutih dječjih romana te napraviti uvid u karakterizaciju i portretizaciju likova koji su se razlikovali od dotadašnjih, a čija je pojava utjecala na promjene u dječjoj književnosti.

1. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Književnost je jedan od oblika stvaralačke djelatnosti u kojoj su riječi glavno sredstvo izražavanja. Kao što se razlikuju ljudi, tako se razlikuje i njihova sposobnost shvaćanja pisane riječi. Ono što odrasla osoba može shvatiti iz perspektive djeteta to može biti potpuno nerazumljivo ili teško za razumjeti. Djetetovo iskustvo svijeta i znanje razlikuju se od iskustva i znanja odraslih. Iz tog razloga javila se potreba za bližim određenjem književnosti koja je namijenjena djeci, odnosno javila se potreba za dječjom književnosti. Postoje različite definicije dječje književnosti, no sve se slažu da dječju književnost ponajprije definira namjena. „Knjiga je namijenjena djetetu ako tematikom privlači dijete i odgovara njegovim interesima, a izrazom ne nadilazi mogućnosti dječje percepcije.“ (Crnković i Težak, 2002:9).

1.1. Razvoj dječje književnosti

Kada se govori o razvoju dječje književnosti, Crnković i Težak (2002) navode da se svi povjesničari dječje književnosti slažu kako je njezin razvoj započeo krajem 17. stoljeća. Prema tome, dječjoj književnosti bi se mogla odrediti starost od nešto više od 300 godina. U tih 300 godina njezinog postojanja, dječja je književnost doživjela mnoge preobrazbe.

Krajem 17. stoljeća djeca su na raspolaganju imala bajke, pripovijetke, narodne priče i narodnu poeziju. Narodnu poeziju su odrasli stvarali u dodiru s djecom i njihove priče i pjesme su se prenosile s koljena na koljeno. Također su se čitali i biblijski tekstovi, slušale su se pripovjedi o vitezovima, moreplovcima, ratnicima iz kojih su se izvodile pouke. Crnković i Težak (2002) upućuju kako se u navedenom stoljeću u razvijenim zemljama po prvi put počinju tiskati jeftine knjižice u kojima su se nalazile biblijske priče, a ponajviše su to bile viteške priče. Brzim napretkom tiska, u drugoj polovici 17. stoljeća počinju se tiskati djela namijenjena djeci koja su se temeljila na poukama iz biblije iz kojih su se kasnije razvile moralne priče. Također se počinje razvijati dječja poezija, umjetnička dječja priča i avanturistički roman.

Osamnaesto stoljeće je nastavilo koracima prethodnog stoljeća. Velika se pažnja posvećivala razvoju moralnih priča ili pripovijetki čiji prvi cilj nije bio zabava

čitatelja, već prenošenje pouke koja se temelji na primjerima iz života. Ono što se najviše zagovaralo u tim moralnim pričama je da se isplati biti dobar. Ovaj je oblik pripovijetki uspio zaživjeti do kraja 19. stoljeća. „Na posebnom planu ovo stoljeće pridonosi razvoju dječje književnosti s dva velika otvaranja: početak umjetničke dječje poezije i početak avanturističkog romana.“ (Crnković i Težak, 2002:48). Kao veliko otvaranje dječje poezije Crnković i Težak (2002) navode sljedeća djela i njihove autore: *Divine and Moral Songs for Children (Božanske i čudoredne pjesme za djecu)* autora Isaaca Watta iz 1715. godine te *Mother Goose's Melody (Pjesme majke Guske)* koju je izdao John Newberry 1781. godine. Velika važnost pridala se knjizi *Robinson Crusoe* koju je napisao Daniel Defoe. Smatra se da ne postoji knjiga koja je potakla više prerada i inačica od knjige Daniela Defoea. „Roman je odmah i dugo poslije imao silan uspjeh, a razlozi za to su mnogobrojni: prihvatila su ga djeca, bio je po volji i od koristi pedagozima, privlačio je avanturom i poticao na oponašanje i stvaranje sličnih djela.“ (Crnković i Težak, 2002:50). Daniel Defoe je objavom svog romana utro put kojim su sigurno koračali drugi autori koristeći nove, ali slične fabule koje su privlačile čitatelje.

Dva su stoljeća bila potrebna kako bi dječja književnost doživjela svoj najveći procvat. Ona u u 19. stoljeću postiže bogatstvo autora koji pišu djela za djecu. Dolazi do uspješnog razvijanja knjižnica za djecu i knjiga na taj način lakše pronalazi put do svoje publike. Dječja se književnost također počela razvijati i u drugim europskim zemljama, no nove zemlje su se na samom početku suočavale sa slabostima koje su razvijene zemlje savladale prethodnih stoljeća. Uz imena uspješnih autora navedenog stoljeća, kao što su Jacob Grimm i Wilhelm Grimm, Walter Scott, Charles Dickens, Jules Verne, Lewis Carroll i mnoge druge, javlja se ime autora čije će se djelo detaljnije analizirati, a to je Mark Twain.

Prema Crnković i Težak (2002), u 20. stoljeću dječja je književnost doživjela vrhunac na način da se nije moglo raspravljati o vodećim zemljama ili autorima koji bi označavali prekretnice u razdoblju. Navedeno stoljeće donosi pregršt autora koji pišu različite žanrove. Njihovi uspjesi vidljivi su u značajnim nagradama koje su im dodijeljene. U spomenutom stoljeću javljaju se i autori Ferenc Molnár, Erich Kästner i Astrid Lindgren čija će djela biti detaljnije opisana u nastavku rada.

Kako bi se dobio realističniji prikaz broja autora i njihovih djela, slijedi tablica preuzeta iz knjige *Povijest hrvatske i dječje književnosti* (2002) čiji su autori Milan Crnković i Dubravka Težak. Tablica prikazuje neka od važnijih djela dječje književnosti 20. stoljeća u kronološkom slijedu.

Tablica 1. Značajna djela svjetske dječje književnosti (preuzeto iz Crnković, M., Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske i dječje književnosti*)

1900.	FRANK LYMAN BAUM	Čarobnjak iz Oza
1901.	BEATRIX POTTER	Priča o Zeki Peteru
1903.	JACK LONDON	Zov divljine
1904.	SELMA LAGERLÖF	Legende o Kristu
1904.	JAMES MATTHEW BARRIE	Petar Pan u Kensingtonskim vrtovima
1907.	FERENC MOLNÁR	Junaci Pavlove ulice
1908.	KENNETH GRAHAME	Vjetar u vrbama
1909.	MAURICE MAETERLINCK	Plava ptica
1911.	HENRYK SIENKIEWICZ	U pustinji i prašumi
1913.	IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ	Čudnovate zgone šegrta Hlapića
1914.	EDGAR RICE BURROUGHS	Tarzan iz plemena majmuna
1920.	HUGH LOFTING	Priča o doktoru Dolittleu
1923.	FELIX SALTEN	Bambi
1926.	A. A. MILNE	Winnie the Pooh
1929.	ERICH KÄSTNER	Emil i detektivi
1931.	JEAN DE BRUNHOFF	Povijest Babara slonića
1932.	PAUL HAZARD	Knjige, djeca i odrasli
1934.	PAMELA LYNDON TRAVERS	Mary Poppins
1936.	MUNRO LEAF (ili ROBERT LAWSON)	Priča o Ferdinandu
1937.	JOHN RONALD REUEL TOLKIEN	Hobit
1943.	ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY	Mali kraljević
1943.	JAMES THURBER	Puno mjeseca
1945.	ASTRID LINDGREN	Pipi Duga Čarapa
1947.	JENS SIGSGAARD (ili ARNE UNGERMAN)	Pale sam na svijetu
1949.	MARCEL AYMÉ	Priče mačke na grani
1952.	ELWYN BROOKS WHITE	Charlottina paučina
1957.	DR SEUSS (ili THEODOR SEUSS GEISEL)	Mačak u šeširu
1959.	RENÉ GOSCINNY	Asterix
1960.	MICHAEL ENDE	Jim Gumb i strojovođa Lucas
1960.	SCOTT O'DELL	Otok plavih dupina
1964.	MARIA GRIPE	Kći tate Pelerina
1966.	ISAAC BASHEVIS SINGER	Koza Zlatka i druge priče
1971.	CECIL BØDKER	Crni svijet
1974.	SHEL SILVERSTEIN	Gdje svršava pločnik
1975.	CHRISTINE NÖSTLINGER	Konrad ili dijete iz limenke
1984.	PAULA FOX	Jednooka mačka
1990.	JOSTEIN GAARDER	Tajna igraćih karata
1995.	PHILIP PULLMAN	Polarno svjetlo
1996.	ANNE FINE	Tulipina igra
1997.	JOANNE KATHLEEN ROWLING	Harry Potter i kamen mudraca

Prolazeći kroz tablicu može se uočiti kako je dječja književnost jednog stoljeća bogata u svakome pogledu. Njezino bogatstvo leži u broju različitih autora koji pišu na različitim jezicima o različitim temama. Na temelju toga može se reći da je svjetska književnost 20. stoljeća doživjela procvat.

Dokaz da književnost nije niti u današnje vrijeme stala sa svojim razvojem govore brojna djela koja se objavljuju u domeni dječje književnosti.

Odjelci u knjižarama i čitaonicama, izložbe i sajmovi dječjih knjiga, filmski, televizijski i radioprogrami, dječja kazališta, novine i časopisi – najpouzdaniji su pokazatelji ne samo njezina postojanja nego i bujna života i rasta, te je teorijski razgovor o njoj samo skroman pokušaj registriranja i osmišljavanja onoga što je stvorila sama životna praksa. (Diklić, Težak, Zalar, 1996:5)

2. VRSTE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI

Kao što je književnost za odrasle podijeljena na rodove, vrste i podvrste, ovakav oblik podjele prisutan je i u dječjoj književnosti. Kako se kroz povijest razvijala, tako je dječja književnost postajala iz stoljeća u stoljeće bogatija za nove vrste.

Glavne vrste dječje književnosti su: slikovnica, dječja poezija, priča, dječji roman ili roman o djetinjstvu, a u drugu skupinu idu basne, roman o životinjama, avanturistički ili pustolovni roman, historijski ili povijesni roman, znanstvena fantastika, putopisi i biografska djela. (Crnković, Težak, 2002:14)

Razlika između glavnih vrsta postoji u podjeli na pravu dječju književnost i graničnu dječju književnost. Kao što se može pretpostaviti prema samim nazivima, prava dječja književnost odnosi se na ona djela koja zadovoljavaju sve kriterije, koji će se uskoro spomenuti, a granična zadovoljava neke od kriterija te se može smatrati i kao književnost namijenjena odraslima.

2.1. Dječji roman

Dječji roman, ili kako se još naziva roman o djetinjstvu, je jedna od glavnih vrsta dječje književnosti. Za njega se može reći da pripada pravoj dječjoj književnosti jer zadovoljava sva tri kriterija koja ga čine reprezentativnim pripadnikom dječje književnosti. Prema Crnković i Težak (2002), kriteriji koje dječji roman zadovoljava su: pisan je za djecu, junaci su djeca te je izdan od strane dječjih nakladnika.

2.2. Razvoj dječjeg romana

Razvoj dječjeg romana javlja se u drugoj polovici 19. stoljeća. „Gotovo u isto vrijeme dok s Carrollom sazrijeva dječja priča, pojavljuje se jedan od prvih modela dječjeg romana. To su *Little Women, Male žene* (1868.) američke spisateljice Louise

May Alcott (1832.–1888.) (Crnković, Težak, 2002:72). Njezin model dječjeg romana temelji se na elementima iz njezinog života. Opisuje svoje djetinjstvo i likove temelji na članovima svoje obitelji. Kao preteča dječjeg romana javljaju se moralističke pripovijetke koje su imale brojne protivnike prošlih stoljeća. Iz tog se razloga i u Alcottinom romanu može naići na različite životne pouke. „Roman je, drugim riječima, tijekom svoje povijesti istovremeno i iskaz i silnica preoblikovanja društvenih predodžbi o svijetu i njegovome poretku.“ (Hameršak, Zima, 2015:199).

Autori koji su slijedili put Louise May Alcott i nastavili pisati dječje romane su Mark Twain (*Pustolovine Toma Sawyera*), Johanne Heusser Spyri (*Heidi*) te, stoljeće kasnije, Ferenc Molnár (*Junaci Pavlove ulice*), Erich Kästner (*Emil i detektivi*) i Astrid Lindgren (*Pipi Duga Čarapa*).

2.3. Obilježja dječjeg romana

Kao što svaka vrsta dječje književnosti ima svoj oblik i strukturalne elemente, tako i dječji roman ima svoje elemente na temelju kojih je prepoznatljiv. Gotovo se svi dječji romani odlikuju jednostavnošću pripovjedačke tehnike.

Makar se radilo o suvremenom romanu, rijetko ćemo naići na vremenski diskontinuitet, kompliciranu simboliku i druge elemente karakteristične općenito za moderni roman. Tipski dječji roman uvijek zadržava čvrstu fabulu i oblik tradicionalnog pripovijedanja. No to ne znači da nikad nije bilo unošenja novina u dječji roman. (Težak, 1990:21)

Prema Vrcić-Mataija (2011), dječji roman ima svoj promjenjivi i nepromjenjivi dio te zahvaljujući promjenjivom dijelu roman se prilagođava zahtjevima razdoblja kojem pripada. Mnoge su vrste tijekom svoga postojanja prošle kroz neki oblik preobrazbe ili transformacije, što je dotaklo i dječji roman. Njegova preobrazba utjecala je jedino na idejno-tematsku problematiku, ali ne i na samu kompoziciju romana. Strukturalni elementi koji odlikuju dječji roman su fabula, lik, jasnoća, nazočnost avanturistike i fenomen dječje igre. Fabula u dječjim romanima ima veliki zadatak, a taj je da bude dinamična, jasna i da privuče čitatelje jer je njihova pažnja uvijek usmjerena na fabulu.

Zato dječji romani imaju vrlo čvrst plan fabule, pune obrata i iznenađenja, ali bitno je to da fabula uvijek, i kad se radnja razvije i razgrana, mora zadržati preglednost i jasnoću koja odgovara spoznajnim mogućnostima djeteta sklona pojednostavljanju i shematizmu. (Težak, 1990:22)

Autori iz tog razloga trebaju biti dobro upoznati s mogućnostima i razmišljanjima djeteta kako bi ostvarili emocionalnu i iskustvenu povezanost djeteta s fabulom.

Likovi dječjih romana su najčešće dječaci, djevojčice ili pak skupina djece prikazani u stvarnim životnim okolnostima. Oni su pokretači radnje koji uvijek teže za pustolovinom koja razbija monotoniju.

Elementi pustolovine i dječje igre su prisutni kod svakog djeteta, uvijek postoji želja za otkrivanjem nečeg novog i neistraženog. Prema tome nazočnost avanturistike i fenomen dječje igre daju dinamiku dječjem romanu koja kod mlađih čitatelja potiče želju za čitanjem.

2.4. Realističan i fantastični dječji roman

Stavljanjem djece u središte radnje u stvarno okruženje razvijala se priča suvremene stvarnosti, bez *in medias res* početka koji je bio karakterističan za bajke. Prema Crnkoviću (1984), početak 20. stoljeća označio je veliki broj autora koji su, poput Kästnera, pisali romane o djeci i njihovu djetinjstvu, o tome kako provode vrijeme u igri i školi, bez uplitanja irealnih elemenata. Ono što je karakteristično za navedenu vrstu romana su prikazi djece u svim životnim situacijama, različitim životnim uvjetima i okruženjima koji se susreću sa svakodnevnim problemima. Karakteristično je i to da se u dječjim realističnim romanima dječaci češće javljaju u glavnim ulogama iz razloga što su oni poduzetniji pa ih je lakše zamisliti u ulozi vođe ili pustolova. Težak (2011) navodi kako se u ulogama buntovnika i boraca za svoja prava češće javljaju dječaci jer su oni življi, no suvremeni autori pišu djela kojima tu tvrdnju nastoje demantirati. Kako bi se zadržao realističan element, važno je uvjerljivo istaknuti dječji lik na način da se u potpunosti ne izolira iz svijeta odraslih jer bi potpuna neovisnost od toga svijeta bila neuvjerljiva. Spomenuta

izoliranost od svijeta odraslih javlja se u romanu *Pipi Duga Čarapa* što ga ne čini realističnim romanom, već fantastičnim.

Za razliku od potpuno realističnog prikaza u dječjim romanima, fantastičan prikaz se temelji na fantastičnim elementima uz prisutnost realističnog.

Unutar nevjerodostojnosti mora se nalaziti vjerodostojnost, unutar iracionalnosti racionalnost, unutar sna zbiljnost. Stoga, da bi uopće bila prihvatljiva, fantastična priča mora biti plod visokog reda imaginacije, slobodna a ipak pod kontrolom prirode i svijeta što ga sama stvara. (Crnković, 1984:57)

Prema tome se može reći da je fantastični roman podijeljen u dva dijela, odnosno da je dvodimenzionalan iz razloga što nam nudi i realistične i fantastične događaje, što je jasno vidljivo u romanu *Pipi Duga Čarapa*.

3. PRIKAZ DJETETA U DJEČJIM ROMANIMA

Dječja književnost, s kojom se djeca susreću svakodnevno u školi, ali i izvan nje, ima različite uloge u djetetovu životu. Ona je pisana riječ iz koje djeca uče o načelima, moralu, različitim kulturama, odgoju. Kao takva, književnost treba privući pažnju, ali je treba znati i zadržati. Književnost mijenja ili učvršćuje određene stavove koje su djeca do tog trenutka razvila, daje djetetu prikaz ponašanja koje može biti, ali i ne mora, karakteristično za njegov pojam dobrog ili lošeg ponašanja. Često iz tog razloga autori romana posežu za idealnim prikazima dječjeg lika u svojim djelima. Kroz povijest dječji se je lik razvijao na različite načine, a sve s ciljem da se privuče pažnja onih kojima su djela namijenjena.

3.1. Likovi iz dječjih romana

Dok čitaju djelo, djeca se susreću s različitim strukturalnim elementima dječjeg romana. Ono što je karakteristično za njih je njihova česta pojava, odnosno, autorovo često posezanje za njima. Kao što je već ranije spomenuto, fabula, lik, jasnoća, nazočnost avanturistike i fenomen dječje igre su strukturalni elementi koji se ponavljaju u dječjim romanima te ga oni čine prepoznatljivim žanrom književnosti.

Ono bez čega dječji roman ne bi bio dječji je prisutnost dječjih likova. Likovi u romanima su, za razliku od bajki, višedimenzionalni te ih se upoznaje kroz slova i riječi te njihove misli i postupke kroz koje ih je autor prikazao. Njihova slojevitost očituje se u složenom skupu osobina koje se promatraju na različitim razinama kao što su, na primjer, ponašanje likova i njihove reakcije. Prilikom čitanja pisane riječi stvara se predodžba lika na temelju njegova opisa. Neki autori opisivanju fizičkog izgleda lika pristupaju s više pažnje te njegovu pojavu grade kroz poduže i detaljnije opise koji čitatelju pružaju dovoljnu količinu informacija da na temelju napisanog vizualiziraju opisani lik. Ta vizualizacija uvelike doprinosi samom doživljaju knjige na višoj razini što može rezultirati lakšim povezivanjem s likom.

Prema Težak (1990), neki opisi lika su plastično dani, odnosno lik je predstavljen na početku teksta kroz nekoliko rečenica, a kasnije se taj opis pretapa u ime lika koje će

se pojavljivati do kraja djela. Svaki put kada se naiđe na ime lika nanovo će se obnavljati sliku koja se stvori na temelju opisa, no ta će slika sve više blijedjeti kako će se približavati kraj romana.

Proničući u smisao riječi kojima je književnik izgradio sliku svog junaka, čitatelj „prevodi“ sliku iz autorove vizije u svoju, ali je pri tom manje ili više na svoj način dograđuje stvaralačkom maštom i tako postaje u izvjesnom smislu sustvaralac, jer tekst nikad ne može ponuditi sve elemente izgleda u portretiranju lika. (Težak, 1990:19)

Na taj način čitatelj nije samo pasivan, već postaje aktivan čitatelj koji uz pomoć mašte nadopunjava sliku lika vlastitim idejama.

Ono što najviše čini neki lik iz romana stvarnim ili bližim čitatelju su njegovi postupci i njegovo ponašanje u različitim situacijama, a ne njegov fizički izgled. Ponašanje i postupci lika su nešto na što čitatelj ne može utjecati ili pak dograđivati stvaralačkom maštom. Ovdje se čitatelj ne nalazi u aktivnoj ulozi, no dječji lik je taj koji se nalazi u ulozi da svojim ponašanjem i odabirima može aktivno utjecati na čitatelja. Lik djeteta će se najbolje upoznati kada se s njim prožive sve dogodovštine i pročitaju sve njegove nedoumice. Tek nakon toga će nastati njegova cjelovita slika.

Prema Dubravki Zima (2011), u romanima postoji prikaz dječjih likova prema kojima dijete, kao književni lik, nema identitet i dijete koje zadobiva identitet.

Dijete koje nema identitet karakteristično je po tome što ga se stavlja u postojeće kalupe očekivanog ponašanja te se to dijete kao književni lik ne razvija samo, već ga razvija njegova okolina i društvo. „Dijete je biće bez identiteta koje odrasli „pune“ značenjem i važnošću; njegova je funkcija primiti i „preraditi“ sadržaje kojima ga odrasli „pune“, što uključuje čak i način razmišljanja, odlučivanja i zaključivanja.“ (Zima, 2011: 23).

Mogućnost samostalnog razmišljanja i donošenja odluka karakteristično je za lik djeteta koje zadobiva identitet. Ono se aktivira i kreće u potragu za vlastitim identitetom, bez nametanja drugih ideja. Dubravka Zima (2011) smatra kako je dječji lik koji zadobiva identitet pokretač radnje i stvaratelj vlastitog identiteta koji ga čini sposobnim za izdvajanje od okoline i samostalnost.

U samim počecima dječje književnosti, autori su težili za idealnim prikazom likova koji bi djetetu, koje čita djelo, poslužili kao uzor za kojim će oni težiti ili u kojeg će se ugledati. „U težnji da djecu načine dobrim, pobožnim i poslušnim građanima, autori su pisali knjige ispunjene svijetlim uzorima, likovima bez krvi i vreline života.“ (Diklić i sur., 1996:154). Takva se književnost povezivala s pedagogijom na način da je opisana kao sredstvo prijenosa odgojnih i obrazovnih načela.

4. NOVITETI DJEČJE KNJIŽEVNOSTI

Dok su neki smatrali da je funkcija dječje književnosti da bude pedagoška smjernica djeci, s druge strane, daljnjim se razvojem književnosti ta misao preusmjerila na prikaz djeteta s pravim dječjim karakterom. Mark Twain, američki pisac pravim imenom Samuel Langhorne Clemens, bio je prvi koji je u svojim djelima predstavio dječake i djevojčice kakvi oni stvarno jesu:

(...) radoznali i nemirni, lukavi i naivni, plemeniti i zlobni, vragolasti i dovtljivi, druželjubivi i svadljivi, sanjari i šaljivčine, katkad istinoljubivi i pravedni, katkad mali intriganti i lažljivci, no uvijek čovječni i simpatični, neprestano žedni novih doživljaja i pustolovina. Nisu to više uzorci budućih dobrih građana, nego mali buntovnici koji se ne mire s društvenim konvencijama i običajima, nego otvoreno i slobodno, prirodno i iskreno iznose svoje misli i shvaćanja, neopterećeni različitim obzirima, baš kao prava djeca. (Diklić i sur. 1996:154)

Ovakva Twainova karakterizacija dječjeg lika odvaja svijet odraslih od svijeta djeteta. Dijete nije podložno odraslima na način da ga oni oblikuju, štite, ograničavaju i sputavaju. Ono prkosi autoritetu i teži za slobodom da bude dijete koje donosi vlastite odluke. Novi pristup karakterizacije lika donosi odvažne protagoniste čije su pustolovine prožete humorom.

Iako nije spomenuto da je prvi, Ferenc Molnár je jedan od rijetkih koji je u svom romanu *Dječaci Pavlove ulice* prekršio, na neki način, prešutno pravilo dječje književnosti prema kojem se djeci serviraju sretni završeci. Iako je njegov roman ispunjen humorom, tragičan završetak je taj koji ostavlja najveći dojam na čitatelja.

Iz Njemačke, također, dolazi novitet u prikazu dječjih likova. Erich Kästner je prvi u svijetu predstavio krug gradskih dječaka kao nositelje radnje i pokretače zbivanja u svojem romanu *Emil i detektivi*. Prema Crnkoviću (1984), postojale su strane koje su napadale i koje su bile oduševljene spomenutim romanom, no obje strane su Kästnerov način pisanja shvatile kao novi način. Kästner se u svom romanu odmaknuo od bajki i izmišljenih likova i svjetova te je uspješno uskladio sve elemente i stvorio realističan i napet roman prožet humorom. „Netko je taj roman nazvao higijenskom knjigom nakon toliko nezdrave literature za djecu.“ (Crnković, 1984:117).

Kao što je već ranije spomenuto, Mark Twain je prvi koji je u svojim romanima prikazao dječje likove sa svim njihovim manama i vrlinama. Nadalje će se analizirati neki od dječjih likova koji su proslavili romane u kojima se javljaju, a sama njihova pojava se prkosi s, najviše zastupljenim, idealnim prikazima dječjih likova.

5. MARK TWAIN: *PUSTOLOVINE TOMA SAWYERA*

Iako Mark Twain svoj roman *Pustolovine Toma Sawyera*, koji je objavljen 1876. godine, nije prvobitno namijenio djeci, ne može se zanemariti prisutnost strukturalnih elemenata koji su karakteristični za dječje romane. Zahvaljujući tim elementima, ne samo *Pustolovine Toma Sawyera*, već i drugi Twainovi romani su s vremenom uvršteni na popis školske lektire. Naslov dječjeg romana u samo tri riječi nagovještava sadržaj romana te čitateljima daje ideju u kojem će se smjeru odvijati radnja romana. Uz strukturalne elemente dječjeg romana, autor koristi i autobiografske elemente iz svog djetinjstva. Roman je podijeljen na 35 poglavlja koja nose nazive prema najvažnijim događajima o kojima će se čitati. U svakom od tih poglavlja kroz oči sveznajućeg pripovjedača prati se Tom Sawyer kao glavni lik romana te se sa svakom novom zgodom doznaje nešto novo što pomaže da se izgradi prava slika glavnoga junaka. Iako je samo dječak, Tom Sawyer nije okarakteriziran crno-bijelom tehnikom, njegova je osobnost u spektru različitih boja. On poznaje dobro i zlo, poslušnost i nestašluk, laž i istinu. Kao njegova suprotnost javlja nam se lik djevojčice Becky Thatcher koja će biti glavni razlog određenog Tomovog ponašanja.

5.1. Tom Sawyer

U prvom poglavlju romana upoznaje se Tom, punim imenom i prezimenom Thomas Sawyer, u obiteljskom okruženju gdje se od prvog poglavlja doznaje da je to dječak koji je ponekad neposlušan, ali koji se uvijek zna izvući iz neugodne situacije. Prema riječima njegove tetke Polly doznaje se da ne prođe niti jedan dana, a da joj Tom ne uspije pripremiti neku novu nepodopštinu ili se oglušiti na ono što mu ona kaže. Kako se tetka Polly svakog dana suočavala s problemima koje je Tom stvarao, tako ga je i sama pokušavala nadmudriti i pobijediti u njegovoj igri, no, kao što autor kaže, Tom je znao „odakle vjetar puše“ te je pokušavao predvidjeti potez koji će tetka Polly poduzeti.

Sam je nečastiv u njemu, za ime Božje, ali je siroto dijete ipak sin moje rođene sestre i nekako nemam duše da ga tučem. Kad god mu pustim na volju, svojski me peče savjest, a kad ga god udarim, staro mi srce hoće puknut. (Twain, 2001:19)

Doznaje se da je Tom i sam bio svjestan da se nije uvijek lijepo ponašao, no s time se nije previše zamarao. Nije volio obavljati različite poslove koje mu je njegova tetka Polly zadavala, već je, kao i svaki dječak, uživao u svim drugim stvarima koje su mu predstavljale nova uzbuđenja. Koliko su Toma veselile male stvari govori situacija kada je naučio zviždati na novi način. Autor u toj situaciji uspoređuje Tomovu sreću sa srećom astronoma koji je otkrio novi planet. Tom nije tražio niti otkrivao planete poput astronoma, ali je često tražio situacije u kojima bi se fizički mogao obračunati s drugim dječacima. Zbog čestih tučnjava u koje je upadao, drugi su smatrali da je Tom prostačko dijete koje se ne zna pristojno ponašati. „Tom nije bio seoski uzor-dječak. Poznao je vrlo dobro uzornog dječaka i – gnušao ga se.“ (Twain, 2001:21).

Osim što je bio dobar u izazivanju nevolja, domišljatost mu je bila jača strana. Kada mu je tetka Polly zadala zadatak iz kojeg se nikako nije mogao izvući, Tom je zahvaljujući svojoj domišljatosti uspio navesti druge vršnjake da odrade posao umjesto njega. Čak se i u cijeloj toj priči uspio obogatiti stvarima koje su za njega bile dragocjene, poput jabuke, štakora i uzice. Kraj svega toga, Tom je naučio da ako želi natjerati čovjeka da nešto poželi, mora mu se to predstaviti kao nešto što se postiže samo uz mukotrpan rad.

Jest, strašno joj je stalo do ovog plotu; zato treba ovo vrlo pažljivo napraviti; ja bih rekao da svega jedan dječak od tisuću, možda od dvije tisuće, umio to napraviti onako kako treba. (Twain, 2001:33)

Ono iz čega se Tom nije imao potrebu izvlačiti bila je igra. Igra je za njega i njegovo društvo predstavljala spontani oblik dječje aktivnosti u kojoj su imali priliku biti netko drugi. Igra je bila njihov bijeg od stvarnosti. Tom je zajedno sa svojom družinom prijatelja, koja se sastojala od samih dječaka, izmišljao različite igre pune uzbuđenja. Tako se Tom znao naći u ulozi generala vojske, Indijanca, gusara ili Robin Hooda, ali najdraže su mu bile uloge koje su sa sobom donosile i pobjedu. Pobjeda u igrama značila je da si snažan, nadmoćan, bolji od drugih te da te drugi

gledaju sa strahopoštovanjem. Koliko su dječaci i voljom i uložnim trudom bili dio tih igara govori sljedeći citat:

Na neko vrijeme će se odreći gusarine i bit će, za promjenu, Indijanci. Ovaj ih naum primami; i tako se u tili čas razgolitiše i od glave do pete namazaše prugama od crna blata baš kao zebre – i sva trojica su, naravno, bili poglavice – i onda jurnuše kroz šumu da napadnu kakvo englesko naselje. (Twain, 2001:157)

Ponekad su igre Toma i njegove prijatelje dovodile do različitih zapleta koji su rezultirali pravim avanturama. U vrijeme u koje je smještena radnja romana, ljudi su naivno vjerovali u dosta toga što se pričalo i prenosilo od osobe do osobe. Postojala su razna praznovjerja koja se često spominju u romanu kroz razgovore između dječaka. Tom je u svojoj naivnosti, kako bi zadovoljio svoju znatiželju, neke od tih praznovjerja želio i isprobati, što nije rezultiralo uspjehom. Također je držao i do zakletvi koje je sklapao sa svojim prijateljima u situacijama koje su iziskivale tajnost i šutnju. Zakletvama bi najčešće prionuo kada bi se našao u situacijama koje su u njemu izazivale strah i u kada hrabrosti nije bilo na vidiku. Tom je u tim trenucima davao obećanja da će se, ako sve dobro prođe, promijeniti. Njegova odluka da će „pustiti korijenje“ na nedjeljnom vjeronauku nije ugledala svjetlo dana. Tom je i dalje uz svu svoju snalažljivost i potrebu za zadirkivanjem drugih provodio nedjeljne sate. Ista nezainteresiranost javljala se i u školi na nastavi što nije doprinijelo Tomovom znanju. „Ali tek načas – samo da bi stavio cvijet u njedra kaputa, kraj srca, ili možda kraj želuca, jer baš nije bio upućen u građu tijela niti je, uopće, bio neka cjepidlaka.“ (Twain, 2001:38).

O Tomovom fizičkom izgledu se ne doznaje čitanjem prvih stranica romana, već određena situacija daje predodžbu kako lik Toma Sawyera izgleda. Kako se radi o Tomu, tako ni spomenuta situacija nije prošla bez pokušaja da se on iz nje izvuče. Njegova sestrična Mary je od njega tražila da se spremi za nedjeljni vjeronauk koji su, iako Tom nije htio, pohađali. Od njega je tražila da se opere i odjene svoje „drugo odijelo“ koje je nosio samo u svečanim prigodama, no Tom to nije napravio kako treba. On je bio suprotnost uredno počešljanim i opranim dječacima koji su hodali naokolo u ispeglanim odjelima. Ta sva urednost je Tomu predstavljala dodatno ograničenje.

Mary ga osobno uze u šake i kad ga opet pusti, bio je opet punopravni ljudski stvor, posvuda iste boje, a prljava kosa mu je bila čestito očetkana i kratki uvojci tako očesljani da su sve u svemu djelovali uredno i skladno. (On je krišom marljivo i na jedvite jade ispravljao uvojke i pritiskao kosu sasvim na tjeme; uvojke je naime smatrao znakom ženskosti, pa su mu i njegovi vlastiti zagorčavali život.) (Twain, 2001:46)

Tom nije želio mijenjati svoj fizički izgled, ali ni svoju cjelokupnu pojavu. Za neke je Tom bio običan deran i lukavi varalica, ali on se usprkos mišljenju drugih nije mijenjao. Neki su pak likovi u njemu uspjeli otkriti onaj dio njega koji je bio sakriven. Iako je Tom volio sliku koju je stvorio o sebi u očima drugih, on nije bio samo dječak sklon stvaranju problema i upadanju u nevolje. Tom je također imao nježnu stranu koju su uspjele pobuditi tetka Polly i Becky Thatcher.

Tetka se rasplaka nad njim i zapita ga kako joj može tako kidati staračko srce; i napokon mu reče neka samo tako nastavi i upropaštava se sve dok njezina sijeda glava od tuge ne završi u grobu – jer nema više nikakva smisla da s njime bilo što pokušava. Bilo je to gore nego tisuću batina, i Tomovu srcu bilo je teže nego tijelu. (Twain, 2001:108)

Becky Thatcher je zauzela važnu ulogu u Tomovu životu. Vodio je veliku borbu između svog ponosa i ljubavi koju je osjećao prema toj djevojčici. Njegove svakodnevne brige zamijenile su misli o Becky. Kada god bi se ona pojavila u blizini, Tom se ili pravio važan praveći probleme, ili se pravio da Becky ne postoji kako bi u njoj izazvao ljubomoru. Žrtvovao se kako bi spasio Becky od učitelja koji je tražio krivca. I u najvećoj avanturi svog života, Tom je u mislima bio s njom. Ta djevojčica toliko različita od njega, uspjela je osvojiti njegovo srce. Svoju ozbiljnost, ali i naivnost, u osjećajima prema Becky, Tom je pokazao u zahtjevu da mu Becky postane zaručnicom i njegovom družicom do kraja života. Strepio je da će ostati bez nje kada ju je zahvatila bolest. „Ona je bila bolesna. Što ako umre? Da poludi kad to samo i pomisli. Iščezao sav čar života; preostade samo šaka jada. Odložio je i obruč i palicu; više ga nisu veselile.“ (Twain, 2001:115).

Uz ljubav, važni su mu bili i prijatelji. Tom je imao krug prijatelja s kojima se uvijek družio i izvodio nestašluke. Fenomen igre je za Toma i njegove prijatelje bio neiscrpan izvor zabave. U tim igrama, Tom je često bio vođa, no njegovo vodstvo

prikazano je i u donošenju važnih odluka u određenim situacijama. Bio je dobar vođa koji je svoju grupu uspio zadržati i u za njih najtežim situacijama.

Tom Sawyer je prvi lik dječje književnosti koji je prikazan u ulozi istinskog dječaka sa svim manama i vrlinama. O Tomu se doznaje čitanjem o njegovim pustolovinama, odnosima s drugim likovima, njegovim dvojbama i odlukama. Često je prikazan ili kao krivac zbog svojih nestašluka, ili kao žrtva ljubavi, junak zbog svoje hrabrosti ili kao patnik zbog svih briga koje su ga morale. Njegov lik bi se mogao usporediti s likom Grge Čvarka iz hrvatske dječje književnosti. Kako Ratko Zvrko, autor Grge Čvarka, kroz sljedeće stihove opisuje svoj lik:

Što je takav?
Tko bi znao?
Čas je dobar,
čas je zao,
čas bi svakom srce dao,
a čas bi se s vukom klao (...) (Zvrko, 1967 u Diklić i sur., 1996:40)

U ovim stihovima istovremeno iskače i slika Toma Sawyera koji, kao što je već ranije spomenuto, nije lik s crno-bijelom karakterizacijom i prkosi se pedagoškom liku djeteta koje se javlja u dječjoj književnosti. U jednom trenutku će učiniti nešto loše, ali će se ubrzo pokajati i postidjeti radi svojeg ponašanja.

Možemo ga, konačno, usporediti s ljudima iz života i tada ćemo vidjeti da on spada u one ljude koji bi se snašli u svakoj situaciji, doskočili svakoj životnoj nedaći. Takvi u životu ne vide prepreke, a sve što im prepriječi put oni doživljavaju kao izazov. (Pavešković, 2001: 9)

Koliko je Mark Twain uspio u stvaranju svojeg lika vidi se u činjenici da su mnogi likovi dječaka iz kasnijih djela inspirirani baš likom Toma Sawyera.

5.2. Becky Thatcher

Iako njezin lik u romanu nije u potpunosti razvijen, te se autor nije posvetio preopširnom upoznavanju čitaoca s njezinim likom, Becky Thatcher je imala snažan utjecaj na glavnog lika romana. Predstavljala je simbol nedostižne i lijepe djevojčice. Becky se u romanu prvi put spominje nakon Tomove igre generala vojske s prijateljem Joeom Harperom. Dok je prolazio ulicom, ugledao je novu djevojčicu s koje nije mogao skinuti pogled. Becky je u tom trenutku nesvjesno postala glavnim problemom jednog nestašnog dječaka koji je već ranije iskusio kako je to kada ti se netko sviđa.

Kad je prolazio mimo kuće u kojoj je stanovao Jeff Thatcher, ugleda u vrtu nepoznatu djevojčicu – mило stvorenje modrih očiju i plave kose spletene u dvije duge pletenice, u bijelu ljetnom haljincu i vezenim dugačkim gaćama. Bez ijednog hica pade tek ovjenčani junak. (Twain, 2001:37)

U navedenom citatu doznaje se o fizičkom izgledu djevojčice koja je, u usporedbi s Tomom, prikazana kao njegova sušta suprotnost. Iz samog opisa može se zaključiti kakvog je Becky karaktera te da nije toliko slobodna i buntovna poput Toma. Kada joj je Tom počeo iskazivati pažnju i udvarati joj se, Becky je naizgled pružala otpor, no njegova pažnja joj se sviđala. Ubrzo je dobila i prvo priznanje ljubavi što je uzrokovalo rumenilo u licu. Sramežljivo je pristala biti Tomovom djevojkom nakon što je on bio dovoljno uporan da ju osvoji. „Dok je Becky oklijevala, Tom shvati šutnju kao pristanak, obujmi je oko pasa i, sasvim tiho, gotovo dotičući usnama njezina uha, prošapta ono otajstvo.“ (Twain, 2001:80).

Beckyjina i Tomova sreća nije dugo trajala. Može se očitati koliko je Becky bila ponosna, ali i osjetljiva djevojčica. U samo nekoliko trenutaka Beckyjinu su sreću zamijenile povrijeđenost, ljubomora i tuga. „Djevojčica izbeči oči i Tom shvati da se zaletio pa zbunjeno ušutje. –Oh, Tome! Znači da ja nisam tvoja prva i jedina zaručnica.“ (Twain, 2001:81).

Ljubomora je u Becky izazvala samo negativne emocije i neprimjerene postupke. Željela je povrijediti Toma, koji se trudio da je oraspoloži. Pokazala je nezahvalnost bacivši Tomovo najdragocjenije blago, mjedenu kuglu, no ubrzo je počela žaliti zbog

svojih postupaka. Koliko je Tom utjecao na Becky očituje se u situaciji kada ju je nagovorio da zajedno uđu u McDougalovu spilju. Ondje su zajedno ostali zarobljeni što ih je još više zbližilo. Becky ni u kojem trenutku krivicu nije svalila na Toma, već je vjerovala da ih on može izvući. U tim trenucima Becky je pokazala hrabrost koju autor nije ranije prikazao.

Ona reče da će pokušati skupiti hrabrosti, da će ustati i slijediti ga ma kamo je poveo, samo ako on prestane tako govoriti. Jer krivica je i na njemu baš toliko koliko i na njoj, kako je ona tvrdila. (Twain, 2001:263)

Becky je lik istinske djevojčice koja u određenim situacijama može izmijeniti različite emocije. Na prvi dojam mirna djevojčica, Becky se uz Toma na neki način oslobodila, ali se i Tom uz Becky primirio. Ona je lik koji u pustolovnom romanu, u kojem se radnja vrti oko dječaka, zauzima poseban dio. Njezinim pojavljivanjem priča skreće u novom smjeru, ali i dalje uz prisustvo avanturističkog duha. Također daje priliku da se upozna lik Toma Sawyera kakav je on samo rijetkima poznat.

6. FERENC MOLNÁR: *DJEČACI PAVLOVE ULICE*

Svojim djelom *Dječaci Pavlove ulice* Ferenc Molnár se nametnuo kao prvi važni predstavnik mađarske dječje književnosti. Navedenim je djelom stekao svjetsku slavu koja je zasjenila njegova buduća izdanja. U spomenutom romanu element igre važan je pokretač radnje koji vodi do različitih zapleta. Likovi su prikazani u realističnim situacijama s različitim ishodima. Ono što je karakteristično za ovaj vješto napisani dječji romani je da su glavni likovi djeca, i to samo dječaci, a prisutnost odraslih likova jedva je zamjetna. Dječaci se kroz cijeli roman oslovljavaju svojim prezimenima, dok se u slučaju ozbiljnosti situacije spominju i njihova imena. Dječji likovi javljaju se u dva različita kolektiva koji su međusobni protivnici, a to su dječaci Pavlove ulice i crvenokošuljaši. Između spomenutih kolektiva dolazi do različitih sukoba. Iako je uloga dječjeg kolektiva velika, svojim se postupcima posebno ističu njegovi pojedini članovi.

6.1. Dječaci Pavlove ulice

Dječaci Pavlove ulice su družina koja gotov cijele dane provodi u igri na svom igralištu, ili kako ga oni nazivaju, na svom *grundu*. On se nalazio u blizini parne pilane, skladišta drva i drvene kolibe s čuvarem, što je dječacima predstavljalo dodatnu mogućnost za kreativnost u igri. Za dječake Pavlove ulice taj ograničeni dio zemljišta je predstavljao neograničenu slobodu. Na tom tlu dječaci su se, iako ne fizički, pretvarali u odrasle osobe i gradili svoj karakter.

Vidjelo se u njihovim očima da vole ovaj komadić zemlje i da će se i boriti za njega ako na to dođe red. To je bila neka vrsta domoljublja. Tako su vikali: „Živio grund!“ – kao da viču: „Živjela domovina!“ I sjajile su im se oči, i svakome je srce bilo puno. (Molnár, 2014:33)

Na svom igralištu dječaci su mogli biti bilo tko te nisu trebali brinuti o svakidašnjim problemima. Jedino o čemu su brinuli je neprijateljska družina crvenokošuljaša. Postoje različiti elementi po kojima su se družine razlikovale jedna od druge, a što ih čini još vjernije prikazanima. Svaka je imala svoj poklič, svoje zaštitne boje, zastavu,

svojeg glavnog vođu, svoj teritorij na kojem je provodila vrijeme, tajne šifre za ulazak i svoje oružje. Kako bi se shvatila ozbiljnost družine dječaka Pavlove ulice, važno je napomenuti da je svaki član imao svoju posebnu ulogu u njihovoj vojsci. Tako su postojali kapetani, natporučnici, poručnici i samo jedan vojnik. Svi, osim tog jednog vojnika, su mogli izdavati naredbe i zapovijedi koje je vojnik trebao izvršavati. Tu je postojala i crna bilježnica koja je služila za zapisivanje svakog odbijanja izvršenja naredbe. Realističan prikaz vidljiv je u elementu kazne koja je uslijedila u slučaju bilo kakvog neposluha ili odbijanja izvršavanja naredbe. U ovoj hijerarhiji može se uočiti moć koju vlast ima spram malog čovjeka što bi se moglo shvatiti kao kritika društva. Također, članovi su svakodnevno održavali sastanke na kojima su raspravljali o važnim stvarima.

Na četiri-pet mjesta bilo je utvrda, a svaka utvrda imala je svoga kapetana. Kapetan, natporučnik, poručnik. To je bila vojska. Običnih vojnika, nažalost, nije bilo, osim jednoga. Na cijelom grundu kapetani, natporučnici i poručnici zapovijedali su jednom jedinom vojniku, nad jednim jedinim vojnikom izvršavale su se egzekucije, jednog jedinog vojnika osuđivali su na zatvor u tvrđavi zbog kojekakvih prekršaja. (Molnár, 2014:22 - 23)

Važno je naglasiti kako je sloga bila važna odlika dječaka Pavlove ulice te su oko važnih stvari svi imali pravo glasa. Tako su i u svojoj družini birali predsjednika koji je imao sve ovlasti, a birali su ga oni sami ispisivanjem imena na papirić. Predsjednik je bio uzoran dječak kojem su se svi divili i njegove odluke nikad nisu bile preispitivane. Kako bi se narušila idila sloge, javlja se lik dječaka koji se potajno okreće protivničkoj družini i izdaje dječake Pavlove ulice. Tim događajem započinje zaplet romana koji vodi do glavne bitke. „Odmah da ste se pomirili – drekne na njih Boka – jer ću inače obojicu izbaciti odavde! Boriti se možemo samo onda ako smo svi međusobno dobri prijatelji!“ (Molnár, 2014:96).

Bitka u kojoj je na cijeni bilo igralište dječaka Pavlove ulice od njih je zahtijevala mnogo planiranja i razrade najboljih strategija. Koliko je ova bitka bila važna govori i činjenica da je cijela škola pričala o njoj te su se mnogi dječaci željeli pridružiti kako bi doprinijeli družinama u borbi. „Sad su već znali kad dolaze i kakva će bitka biti. Kipjela je već u svima volja za borbom i jedva su čekali da se nađu u žaru boja.“ (Molnár, 2014:128).

Ovakvim prikazom dječjih društava, za vrijeme čitanja romana rijetko se može postaviti pitanje „A što se događa s vanjskim svijetom?“. Autor uspijeva čitatelja uvući u svakodnevne igre dječaka iz oba društva. Njihovi problemi i nesuglasice za vrijeme čitanja postaju i problemi čitatelja. Svjesno se biraju strane družine za koju se želi da pobijedi. Kroz cijeli roman mišljenje o družinama ostaje pozitivno te se na njih gleda samo kao na dječju igru, iako se kod njih javlja velika ozbiljnost uoči i za vrijeme bitke. Prema Crnkoviću (1984), u svim zgodama i nezgodama vidi se bogatstvo i razvoj pojedinih dječjih karaktera i njihovih moralnih osobina. Ernő Nemeček, János Boka i Dezső Geréb tri su dječaka Pavlove ulice koji su, svaki na svoj način, uvelike doprinijeli družini te se kroz svoje postupke karakterno razvili. Oni će se kao likovi analizirati u nastavku.

6.2. Dezső Geréb

Geréb je lik dječaka koji se kroz roman razvijao na različite načine. Ne doznaje se ništa o njegovome fizičkom izgledu, ali se doznaje mnogo o njegovim postupcima i odabirima koji su ga kroz roman oblikovali. Na početku romana, Geréb je predstavljen kao hrabar i borben dječak koji u situaciji želi izaći kao pobjednik, a ne kao netko tko se predaje. U toj istoj situaciji o njemu se doznaje da će se ipak povući kad mu je rečeno, poput lava pred krotiteljem, kao što je opisano u knjizi. Onaj pred kojim će se Geréb povući će uskoro postati netko koga će Geréb željeti sustići. Tako je prilikom glasanja za predsjednika Geréb bio jedina konkurencija odabranome Boki. Osvojio je tri glasa koja su mu laskala. U toj je situaciji Boka počeo sumnjati u Geréba što je počelo stvarati razdor između likova.

Vidjelo se na dječaku da je osjetio kako od njega tu ne može biti ništa sve dok je Boka u ovoj družbi. U njemu samom bilo je više vrele krvi, lude smjelosti. Bokina tiha pametna, ozbiljna narav nije mu se sviđala. Sebe samog smatrao je boljim momkom. (Molnár, 2014:37)

Gerébova luda smjelost dovela ga je do neprijateljske družine kao izdajnika dječaka Pavlove ulice. Do spoznaje Gerébove izdaje dovodi Boka koji ga je uočio među

crvenokošuljašima. Od tog trena, Geréb više nije bio jedan od dječaka Pavlove ulice. Iako se ne doznaje točan razlog njegovog izdajništva, moglo bi se reći da je želio napakostiti Boki kojeg nije mogao sustići. Koristio se potkupljivanjem kako bi dobio to što želi, što niti jedna od družina ne bi učinila. To je dovelo do toga da su crvenokošuljaši željeli izbaciti Geréba proglašivši ga kukavicom. U tom trenutku je shvatio da se boji neprihvatanja.

I Geréb se u tom trenutku jako uplašio. Osjeti da mu, ako ga se crvenokošuljaši sada otarase, više zaista nema mjesta pod suncem. Podigne glavu i pokuša govoriti hrabrim glasom: „Nisam kukavica! S vama sam, vama pripadam, prisegnut ću vam na vjernost! (Molnár, 2014:84)

Ubrzo nakon toga slijedi epizoda s Nemeckom u kojoj je Geréb optužen kao izdajica. Nemeckove riječi teško su pale na Gerébovu dušu što pokazuje da mu je stalo do toga što njegov prijatelj misli. Zavidio je malenom dječaku na njegovoj hrabrosti i odlučnosti te je uočio kako su ga svi crvenokošuljaši s divljenjem gledali. Geréb kod njih nije izazivao takvo oduševljenje te je shvatio da nije i da nikada neće pripadati družini crvenokošuljaša. Želio se vratiti svojoj družini dječaka Pavlove ulice, no kod njihovog vođe nije naišao na dopuštenje da se vrati, iako je donio njihovu malu crveno-zelenu zastavu koju su od njih otuđili crvenokošuljaši.

Boka tiho reče: -Ti ovamo ne možeš doći kao dobar prijatelj. Geréb obori glavu. Bio je spreman da Boka bude grub s njim, da ga istjera odavde, ali nije očekivao da će s ovakvom tihom tugom razgovarati s njim. I to ga je jako diralo. Bolje da su se potukli. (Molnár, 2014:104)

Gerébova izdaja u priču uvodi i lik njegova oca koji dolazi osobno do dječaka Pavlove ulice da čuje istinu o svome sinu. Nije mogao vjerovati da je njegov sin kriv za izdaju za koju su ga i optužili. Pod bunilom groznice Nemeck, koji je prvi vidio kada i kako ih je Geréb izdao, odgovara Gerébovom ocu da Geréb nije izdajica. Ova Nemeckova nesebična laž spasila je Geréba od kazne i potaknula ga da napiše poduže pismo Boki, ili kako ga je oslovio, „velemožnom gospodinu predsjedniku Boki“. (Molnár, 2014:117). Čitajući pismo može se vidjeti koliko je Geréb kao lik sazrio. Od nestašna dječaka koji je želio moć i slavu, nastao je empatičan dječak koji

je iz svojih pogrešaka, ali i podučen junačkim ponašanjem prijatelja Nemečeka, izvukao najbolje pouke. „Ako mi još ovaj jedini put oprostiš i primiš me nazad, onda ću ja još danas doći i boriti se s vama, a u žaru borbe tako će se istaći da ću time ispraviti sve svoje pogreške.“ (Molnár, 2014:120).

Vrativši se svojim dječacima Pavlove ulice, Geréb je dobio čin običnog vojnika te je primao naredbe svih drugih članova. Njemu nije smetao čin vojnika. Dobio je novu priliku da se iskaže vrijednim dobivenog oprosta i prihvaćanja u družinu neustrašivih dječaka Pavlove ulice, što je i učinio. Geréb je lik dječaka kojeg je autor stvorio na način da čitatelj sam bira hoće li stati na njegovu stranu ili ne. Uz razvoj radnje može se svjedočiti i razvoju Gerébova lika iz jedne krajnosti u drugu krajnost. Autor na stvaran način pristupa opisu lika jer i istinska djeca su takva, svaki čas prevrtljiva.

6.3. János Boka

Opisu dječaka Boke je dano dosta prostora na samome početku romana i on je prvi lik s kojim se čitatelj upoznaje. Čitanjem njegova opisa dobiva se dojam kako to nije samo dječak od četrnaest godina, već zrela i odrasla osoba. Iz samog tog opisa vide se karakteristike vođe, što je Boka i bio. On je bio vođa družine dječaka Pavlove ulice i čim bi progovorio njegov duboki i ozbiljan glas dao bi mu koju godinu više.

Rijetko je govorio gluposti i nije pokazivao nimalo volje za takozvane mangupske smicalice. U manje prepirke nije se upletao, dapače, kad su ga pozivali za suca, i onda se povlačio. On je već naučio da nakon presude jedna strana odlazi uvijek ogorčena, a tu ogorčenost osjeća prema sucu. (Molnár, 2014:16)

Boka je prikazan idealnim dječakom. Vođa, pametan, bistar, mudar, iskren, pošten i za njega se smatralo da će „uvijek biti čovjek na svome mjestu“. (Molnár, 2014:16) Svojom željom za pravdom malog čovjeka, pridobio je simpatije članova družine. Kako bi se pokazao kao primjer drugima te da nije ništa drugačiji od ostalih, dao je da se njegovo ime upiše u crnu bilježnicu koja je služila kao oblik kazne. Ono što je Boka rekao smatralo se riješenim jer je on bio dječak od riječi, a svaka njegova riječ slušala se kao Sveto pismo. Dao je svima osjećaj da su važni za uspjeh njihove družine i svi su imali priliku za napredak. Njegov autoritet u ulozi kapetana bio je

prepreka samo jednom članu družine, Gerébu, koji je na Boku počeo gledati kao na suparnika. Gerébova odsutnost prilikom planiranja odlaska na otok crvenokošuljaša, probudila je u Boki veliku sumnju koja je bila opravdana. Čak i tada, Boka je pokazao svoju veličinu ne želeći odmah svima reći da imaju izdajnika u družini, no izdaja je njegovom srcu zadavala bol. Kada je Geréb pristupio sa željom povratka, Boka ga je teška srca odbio. Iako mu je oprostio za izdaju, nije mogao prihvatiti natrag u družinu nekoga tko je izigrao njihovo povjerenje i ismijao ih. Svojim postupkom Boka je izazvao radosno klicanje svoje družine vrijedno pravoga vođe.

Boka je jedan trenutak oklijevao. U životu je prvi put bio nemilostiv prema nekom. I već se skoro pokrenuo da ide za njim, da vikne za njim: „Vrati se, ali se dalje čestito ponašaj!“ – kad mu je iznenada pao na pamet jedan prizor. Onaj smijeh, s kojim im je Geréb onda pobjegao u Pavlovoj ulici. Kad ih je ismijao. (Molnár, 2014:105)

Ako je situacija iziskivala, Boka je znao pokazati svoju ozbiljnu stranu „sijevajući ljutinu iz očiju“ (Molnár, 2014:43), no često se spominje kako je kod članova družine izazivao divljenje i ponos, a ne strah. U njemu su vidjeli ozbiljna muškarca dostojna da im bude vođa. „Ta dalekovidna razboritost svidjela se drugoj dvojici. Svijest da za vođu imaju tako razborita dječaka, što tako vješto zna proračunavati, ulila im je hrabrost.“ (Molnár, 2014:47).

Boka nije bio samo vođa družine, koja je izazivala zavist kod drugih dječaka, on je bio i prijatelj koji je iskreno brinuo za svoje prijatelje u družini. Mokrog Nemeceka šalje na tramvaj kako bi čim prije stigao kući te mu daje sav novac koji posjeduje. Kako bi ga nagradio zbog svih opasnih situacija u koje se upustio radi dobra družine, Nemecek je promaknut s položaja običnog vojnika na poziciju Bokina pomoćnika. Obećao je Nemeceku da će očistiti njegovo ime jer ga je boljelo saznanje da među družinom ima dječaka koji su sposobni zavidjeti i osvećivati se jednim drugima. Kada se Nemeceku bližio kraj, Boka je, spoznavši tužnu istinu, zaboravio na pobjedu u bitci i, iako nije često pokazivao emocije, zaplakao zbog svog prijatelja do kojeg mu je istinski stalo.

Osjetio je, znao je on što nitko od njih nije smio izreći. Vidio je on kako kopni njegov vojnik. Znao je što će biti i da kraj nije daleko. Nije ga se sad ticalo što je on pobjednički vojskovođa, nije ga se ticalo što po prvi put nije muževan, ozbiljan, nije ga se ticalo što je izbilo dijete iz njega. Samo je plakao i stalno govorio: - Mali moj prijatelju... dragi, dobri moj prijatelju... dragi, dobri moj mali kapetane... (Molnár, 2014:159)

Za vrijeme i prije same bitke, Boka se pokazao pravim strategom koji je shvatio kako budućnost njegove družine ovisi o njemu što je izazvalo veliki osjećaj ponosa. Svatko je imao svoju ulogu, zadatak i poziciju koje su danima prije uvježbavali i isprobavali. Nakon što je primio Gerébovo pismo, pročitao ga je ostalim dječacima te su zajedno donijeli odluku kako će ga primiti natrag u družinu i dopustiti mu da sudjeluje u bitci. Koliko je Boka bio dobar u ulozi vođe govori usporedba s francuskim vojskovođom Napoleonom.

Boka tada izvadi iz džepa kazališni dalekozor, onaj isti koji je jednom u Botaničkom vrtu odradio svoje. Na rame je objesio njegov remen, i u tom trenutku jedva da se u nekoliko vanjskih sitnica razlikovao od velikog Napoleona. Bio je uistinu vojskovođa. (Molnár, 2014:137)

Po završetku bitke Boka je ostavljen s puno pomiješanih osjećaja i velikih gubitaka. Dječak koji je predstavljen kao zreli vođu najjednom je suočen sa surovom stvarnošću pred kojom čak niti on nije mogao ostati ravnodušan.

Boki se cijeli svijet zavrtio pred očima. Sad mu već izbiju suze na oči. Trčao je, zatim jurio prema vratima. Pobjeći odavde, od ovog nevjernog komada zemlje, koji su oni s toliko patnje, s toliko junaštva branili, a koji ih sada nevjerno ostavlja da bi jednu veliku kućerinu za iznajmljivanje prihvatio na svoja leđa za sva vremena... (Molnár, 2014:190)

Nakon tragične epizode smrti dragoga prijatelja, Boka se pita što je život zapravo. Dječak koji je od samog početka prikazan kao vođa koji je samouvjereno vodio svoju družinu, na kraju dolazi do shvaćanja kako djetinjstvo ne traje vječno i da igra jednom treba prestati. Autor je ovakvim završetkom romana označio i završetak Boke kakvog ga je predstavljao kroz cijeli roman. Iako je od samog početka

ostavljao dojam ozbiljnog dječaka, na kraju se može svjedočiti njegovoj preobrazbi u još zreliji i ozbiljniji lik.

6.4. Ernő Nemeček

Iako se u romanu spominju dvije družine, vođe tih družina nisu glavni likovi. Glavni lik se može prepoznati u dječaku koji je najniže rangiran u svojoj družini, nosi čin jedinog i običnog vojnika, a ime mu je Ernő Nemeček. Nemeček je dječak koji dolazi iz siromašne obitelji. Izgledom podsjeća na svoju sitnu majku, a karakterom na svog poštenog oca krojača koji se ozbiljno prihvati svakog posla kako bi kući donio novac. Iz samo nekoliko rečenica doznaje se da je on maleni plavi dječak, zovu ga Nemeček i odlučnog je karaktera. Svoju odlučnost iskazao je ne pročitavši poruku koju je držao u ruci, a nije bila namijenjena njemu. Kao što je bio fizički malen, tako se i osjećao. Maleno i nebitno pred drugima.

Mali je Nemeček bio uzbuđen kad je osjetio da je postao središtem jedne važne stvari. To se rijetko događalo s njim. Nemeček je svakome bio – zrak. Ni djelatelj, ni množitelj; kao broj jedan u matematici. Nitko nije mario za njega. Bio je neznatni, mršavi, kržljavi dječak, slabašno dijete. (Molnár, 2014:18)

To što se osjećao nebitnim pred drugima i što je bio običan vojnik, nije značilo da će se prestati truditi. Nemeček se, naprotiv, iz dana u dan sve više trudio i doprinosio svojoj družini. Pokorno je izvršavao sve naredbe koje su mu zadavali kapetani, natporučnici i poručnici. Opisano je da je on jedan od rijetkih dječaka koji bi se sretno pokoravao svima, a ne zapovijedao, što ga čini posebnim u odnosu na ostale dječake družine. Kada su se tražili dobrovoljci za odlazak na teritorij neprijateljske družine, Nemeček se javio. Bio je presretan, „kupao se u sreći što će napokon ovako među rijetkima sudjelovati u jednoj zanimljivoj pustolovini.“ (Molnár, 2014:37).

Nakon toga mnogi su članovi udruge po prvi puta zavidjeli Nemečeku što je bio dio takve pustolovine. No kada je stiglo vrijeme biranja novog predsjednika družine, Nemeček je skupio hrabrosti, istupio i družini uputio nekoliko riječi. Nije želio biti jedini vojnik koji je trebao sve raditi i čije se ime uvijek nalazilo u crnoj bilježnici u koju su se zapisivali počinjeni prijestupi. Nije mogao sakriti svoje osjećaje te je u

tom trenu zaplakao. Dok su drugi iskoristili priliku da ga nazivaju mekušcem jer plače, Boka mu je obećao da će ga promaknuti u časnika ako će se dobro vladati i posebno istaknuti.

Svi su se smijali. A to je na koncu ogorčilo Nemečseka. Siročića je jako zaboljelo srce, i sada su mu već naveliko tekle suze. Jecao je i plačući govorio: - Pogledajte... i... i... u crnoj knjizi... u... u... uvijek sam ja upisan... ja... ja... ja sam pas... (Molnár, 2014:31)

Nemeček je s vođom družine imao poseban odnos. On je u Boki vidio starijeg brata kojeg nije imao. Sve što je Boka rekao i napravio Nemeček je gledao s odobravanjem i divljenjem pa se i veselio kad je Boka ponovno izabran za predsjednika. Boljela ga je svaka nepravda koja je bila nanesena predsjedniku družine, ali i samoj družini. Ta je bol često izazivala krupne suze na Nemečekovu licu, ali i neviđenu hrabrost. Ono što je važno za lik Nemečseka je to što svaka sitnica koju on uradi, na kraju ispadne velika stvar i daje priliku čitatelju da mu njegov lik postane još draži. Njegova ideja da se prehladen ušulja na otok crvenokošuljaša i uzme zastavicu svoje družine završila je hrabrim istupom i još hrabrijim govorom sitnog plavog dječaka. Ovo je situacija u kojoj su crvenokošuljaši prepoznali pravu veličinu u malenom dječaku. „Sad je svatko osjetio da je ova mrvica od plavog djeteta zbiljski mali junak, koji je zaslužio da bude odraslim čovjekom...“ (Molnár, 2014:89).

Onaj koji je izazvao Nemečekov istup bio je nekadašnji prijatelj Geréb koji je izjavio da među dječacima Pavlove ulice nema hrabrih dječaka. Nemeček je pokazao svoju hrabrost otkrivši se i osudivši Gerébovu izdaju zbog čega je junački podnio kaznu uranjanja u vodu. „Radije bih sjedio do Nove godine u vodi do grla nego jeo iz istog lonca s neprijateljima svojih prijatelja.“ (Molnár, 2014:88).

Svaki put kad je bio uronjen u vodu podnio je žrtvu za svoju družinu. Ponovno uranjanje u vodu pogoršalo je Nemečekovo zdravstveno stanje. Iako je patio od snažne groznice, Nemeček niti tada nije zaboravio što znači biti prijatelj. U svom tom bunilu „sva ta uzbuđenja, sve to... i to oštro pitanje, iza kojeg je stajalo i to da će, ako je Geréb zbilja izdajica, biti velike nevolje...“ (Molnár, 2014:111). Sebe je pretvorio u lažljivca kako bi nesebično spasio Geréba što je čin vrijedan svake

pohvale. Njegova bolest i umorno tijelo sprječavali su ga da sudjeluje u bitci, no njegovo veliko i hrabro srce dovelo ga je na *grund* kad je bilo najpotrebnije da svlada vođu neprijateljske družine.

A malo plavo, slabunjavo, bolesno dijete uhvati se u tom trenutku s velikim Ferijem Atsom ukoštac i sa stravičnim naporom, za što je sirotom malom tijelu samo groznica, vrela, pulsirajuća groznica, bunilo dalo snagu, tresne na zemlju iznenađenoga vođu kako je redi i zakon. A onda se skljoka i on, onesviješten. (Molnár, 2014:151)

Uz Nemečseka se kroz roman nižu stalni epiteti. Slab, plav, malen, hrabar, tužan i pošten. Svi ovi epiteti, osim jednoga, opisuju kakav je stvarno Nemeček bio dječak. On nije bio slab. On je, naprotiv, bio najjači, najhrabriji i najpožrtvovniji vojnik kojeg je vojska dječaka Pavlove ulice ikada mogla imati i poželjeti. Autor romana je kroz Nemečseka ostvario lik dječaka koji izaziva divljenje i suosjećanje. Iako mu je na početku romana dat identitet običnog vojnika, Nemeček je pronašao sebe i težio je da ga ostatak družine vidi i cijeni. Borio se svim svojim srcem do posljednjeg atoma. Pao je za svoju domovinu, svoj *grund* i družinu dječaka Pavlove ulice.

7. ERICH KÄSTNER: *EMIL I DETEKTIVI*

Iz Njemačke je 1928. godine stigao roman *Emil i detektivi* autora Ericha Kästnera kojemu je to bio prvi dječji roman. U svojem romanu Kästner je uspješno spojio humor, jednostavnost i napetost u jedan realističan dječji roman. Roman ima elemente pustolovnog romana jer je glavni lik prikazan na putovanju do svoje tete u Berlin. Spomenuto putovanje rezultira neočekivanim ishodom te se javljaju uzbudljiva zbivanja koja, prema Žeko (2008), dovode do sljedećih značajki detektivskih romana: zločinac, odgonetanje zagonetke i pronalaženje rješenja. Način na koji autor prikazuje dječje likove u svojim djelima temelji se na njegovim vlastitim uvjerenjima da su djeca dobra i neiskvarena te da se njihove mane i vrline trebaju njegovati. Crnković (1984) opisuje kako Kästner želi dijete upoznati s istinskim životom i svijetom koji ga okružuje na način da ga suočava s nesvakidašnjim situacijama pri čemu se razvija ono što je kod djeteta dječje i plemenito. Uz dječje likove, gdje su prisutni uglavnom dječaci, ali i jedna djevojčica, javljaju se i likovi odraslih koji imaju važne uloge. Roman započinje poglavljem koje nosi naziv *Pripovijetka još nije počela* u kojem se čita o autorovim idejama za romane i savjetima koje je primio od drugih. Tako na početku stoji savjet koji je dobio od jednog konobara:

– Dat ću vam jedan dobar savjet – kaže on – bit će najbolje da pišete o onome što dobro poznajete. Prema tomu, o podzemnoj željeznici i hotelima i tomu slično. Te o djeci onakvoj kakva vam svakodnevno trčkaraju ispred nosa i kakva smo nekoć i sami bili. (Kästner, 2011:9)

Takav lik dječaka je Erich Kästner i stvorio u liku Emila i ostalih dječaka.

7.1. Emil Tischbein

Prema samom naslovu romana može se pretpostaviti kako je Emil glavni lik i pokretač radnje. Autor prije početka romana na zanimljiv način predstavlja važnije likove s kojima će se čitatelj susresti te s takvim početkom ne daje osjećaj kakve će se sve ozbiljne stvari dogoditi. Prvi od predstavljenih likova je Emil Tischbein. Kroz

nekoliko rečenica, uz crno-bijelu ilustraciju, ali ne i crno-bijelu karakterizaciju, doznaje se da Emil ne voli nositi svoje tamnoplavo svečano odijelo jer se ono lako zaprlja. On je ipak dječak koji voli igru, a u igri nema vremena za razmišljanje o čistoći odijela. Što Emil misli o svome svečanom odijelu može se vidjeti iz razgovora koji vodi s majkom. Također se vidi korištenje riječi čija se prisutnost ne očekuje u razgovoru koji dječak vodi sa svojom majkom, već više podsjeća na „razgovor s ulice“. „– Možeš li mi reći tko je izmislio takva odijela? – Ne, žao mi je, a zašto pitaš? – Daj mi adresu da ubijem tog tipa.“ (Kästner, 2011:26).

Na sljedećoj stranici opisana je Emilova majka, no iz njezinog opisa doznaju se nove informacije o Emilu. Izgubio je oca kada mu je bilo pet godina te od tada njegova majka sama brine o njemu. Ono što se sljedeće doznaje je da, iako je samo dijete, i Emil brine o majci i neizmjereno je voli, što u nekoliko navrata u romanu i dokazuje svojim razmišljanjem i postupcima. Kada mu je majka bolesna, Emil kuha za majku i za sebe te majci stavlja vruće obloge. Kada treba pomoć oko frizerskih poslova, Emil i tu pomaže noseći vrčeve s vodom. On je dječak koji razumije ozbiljnost situacije u kojoj se njegova majka i on nalaze te koliko se majka žrtvuje da bi Emil imao sve što mu zatreba. Iz tog razloga u određenim situacijama Emil zna pokazati ozbiljnost i zrelost te se pobrinuti da njegova majka, do koje mu je jako stalo, ne brine. Svoju ozbiljnost je pokazao u razgovoru sa svojim prijateljem. Emil govori kako se u njegovoj obitelji o onome čega se ima malo zapravo često priča, a njegova majka i on često pričaju o novcu. Nakon toga dolaze do teme ljubavi na koju Emil odgovara: „– Kod nas je to jedino što si možemo priuštiti! No, zato nipošto nisam mamina maza.“ (Kästner, 2011:77). Iz priloženog se vidi kako se Emil, otkrivajući svoje osjećaje, ograđuje od toga da se na njega gleda kao na maminu mazu. Bio je uzoran i u školi. Radovao se svakoj pohvali koju je dobio u školi, ali ne zato što su veselile njega, već zato što su veselile njegovu majku.

Vidite, jako je volio majku. Silno bi se sramio da je ljenčario dok je ona radila, računala pa opet radila. (...) Vidio je koliko se majka muči kako on ne bi oskudijevao ni u čemu od onog što su drugi učenici realke dobivali i posjedovali. I onda on njoj treba lagati i zadavati brige? (...) Bio je uzoran dječak jer je to htio biti! (Kästner, 2011:28)

Prije odlaska u Berlin majka Emilu daje novac, koji će dati baki, i mnogobrojne upute i pravila kako se treba pristojno ponašati. „ – Nemoj samo, molim te, i prema drugima biti tako bezobrazan kao što si i prema meni. I ne bacaj papir na pod kad budeš jeo kobasice. I – nemoj izgubiti novac!“ (Kästner, 2011:30). Sve što mu je rečeno Emil je ozbiljno shvatio i pokušavao se toga pridržavati te se ovdje opet vidi dječakova ozbiljnost. Čim je ušao na vlak i upitao je li mjesto slobodno, u očima jedne gospođe Emil je ostavio dojam pristojnog djeteta kakvih u današnje vrijeme ima malo. U epizodi u vlaku se vidi kako Emil otvoreno komunicira s ostalim putnicima te ponekad dijeli i previše informacija. Kako ga je često brinuo novac i strah da ga ne izgubi, Emil se pametno dosjetio da novac prišije na podstavu na odijelu, tako mu je srce bilo na mjestu, no ne zadugo. Nestanak novca potaknuo je suze ne Emilove oči i pokrenuo cijeli niz događaja kojima se nitko nije nadao.

Plakao je zbog novca. Plakao je zbog majke. Tko to ne razumije, ma koliko bio hrabar, beznadan je slučaj. Emil je znao da je majka mjesecima rintala kako bi uštedjela sto i četrdeset maraka za baku i da bi njega mogla poslati u Berlin. (Kästner, 2011:46)

U ovoj fazi romana uočava se promjenu koja se dogodila Emilu. Na početku romana opisan je kao uzoran dječak, no ova situacija zahtijevala je neposluh i zadavanje briga svojoj obitelji, ali sve zbog opravdanog cilja. Nakon što se našao u Berlinu, čitatelj ima priliku upoznati Emila kojeg brine što današnji ljudi zapravo ne brinu jedni o drugima i svi samo misle o svojim problemima. Ovdje se vidi Emilovo zrelo razmišljanje koje ga trenutno stavlja u stanje u kojem se osjeća napušteno, ali kasnije će ga zrelo razmišljanje dovesti onamo kamo se i zaputio, a to je na put pravde.

Grad je bio golem. A Emil tako malen. I nikoga nije zanimalo zašto on nema novaca i zašto ne zna gdje bi trebao sići. Berlin ima četiri milijuna stanovnika, ali nijednog od njih nije zanimao Emil Tischbein. Nitko ne želi slušati što tišti one druge. Svatko je zaokupljen vlastitim brigama i radostima. A kada tkogod kaže: - Tako mi je žao – onda ponajčešće misli tek: - Hajde, ostavi me na miru! (...) Osjeti se sam i napušten. (Kästner, 2011:52)

Tamo kamo se Emil zaputio zaputila se i njegova novonastala družina malih detektiva koja je pomagala Emilu u lovu na lopova. Koliko mu je družina pomogla i

u tako kratkom vremenu prirasla srcu, govori Emilova misao da je u tom trenutku bio sretan što mu je novac ukraden. Ovdje je vidljiva ona istinska dječja želja za uzbuđenjem i pustolovinom.

Koliko je Emil malen kao dječak, a velik kao osoba govori njegovo ponašanje kada i u svojoj najvećoj slavi misli na svoje novostečene prijatelje. Nakon što su uhvatili lopova u svojem razgovoru s načelnikom Kriminalističkog odjela, Emil je poimence pohvalio svakog člana svoje družine.

– Dečki su bili sjajni, zaista! – uzviknu Emil oduševljeno. – Taj Gustav sa svojom trubom, pa Profesor, pa mali Dienstag, Krummbiegel i braća Mittenzwey, uopće svi. Bilo je pravo zadovoljstvo surađivati s njima. Ponajviše s Profesorom, on je prava ljudina. (Kästner, 2011:96)

Nakon što je završio na naslovnici novina, gospođa Tischbein je, ganuta cijelom situacijom, o svom Emilu govorila kako nema nikakvih mana. Osvojivši poveću količinu novca Emil je želio opskrbiti svoju majku stvarima koje su joj potrebne, ali prije toga je pozvao cijelu svoju družinu na večeru kako bi im se još jednom zahvalio. To je Emil Tischbein, dječak koji prije svega misli na druge, a tek onda na sebe.

7.2. Berlinski dječaci priskaču u pomoć

Gdje postoji družina, tu se javljaju zabava i pustolovina. Tako i u romanu Ericha Kästnera. Družina koja je bila sastavljena s ciljem da se uhvati lopov, sastojala se od različitih berlinskih dječaka. Njih je oko Emila okupio dječak s trubom po imenu Gustav. Njega se upoznaje kroz konfliktnu situaciju u koju je došao s Emilom u kojoj mu je ismijavao plavo svečano odijelo, no već u sljedećem trenutku želi pomoći Emilu. Smatrao je da je lov na lopova prva liga te je u svega deset minuta uspio prikupiti dvadesetak dječaka koji su dobrovoljno pristupili. Po samom okupljanju vidi se ozbiljnost družine jer se odmah saziva ratno vijeće na mjestu koje nije previše upadljivo.

Smrtno ozbiljni, dječaci posjedaju na dvije bijele klupe između nasada i na nisku željeznu ogradu koja je omeđivala tratinu. Dječak kojeg su zvali Profesor, kao da je samo čekao taj dan. Namještao je očale gestom svog oca, sudskog savjetnika, i izlagao svoj plan. (Kästner, 2011:63)

U prethodnom je citatu vidljivo koliko su dječaci shvatili cijelu situaciju ozbiljno. Također se uočava kako se ozbiljnost želi postići imitiranjem ponašanja odraslih osoba kojem djeca svjedoče. Družina se podijelila u različite uloge te se sastojala od detektiva, dežurne službe, telefonske centrale i veze. Njihova ideja je bila da novac vrate dobrovoljno, a ne da ga ukradu jer se prema tome ne bi ni po čemu razlikovali od stvarnog lopova. Iako su započeli složno, jedan je član napustio družinu uz pogrдне riječi koje nisu uobičajene za dječje romane, ali opet govorimo o stvarnim dječjim likovima. „ – A što se sad prenamažete, govnnari jedni! Ja ionako odlazim, samo da znate! – Petzold doda još nešto strašno prosto i ode.“ (Kästner, 2011:79).

Suradnja, strpljenje, dosjetljivost, predanost i dječji žar uspješno su doveli Emila i njegove detektive do lopova. Družina je dokazala svoju hrabrost i bunt suprotstavivši se odraslima i autoritetu. Pokazali su svoju neiskvarenost u poštenoj borbi za pravdu, ali i skromnost u pobjedi. Autor pokazuje kako se i u gotovo nestvarnoj situaciji može pronaći nešto stvarno i najvažnije, a to je pravo prijateljstvo.

8. ASTRID LINDGREN: *PIPI DUGA ČARAPA*

Pipi Duga Čarapa je dječji lik koji je vlastiti roman dobio slučajno. Autorica romana je Šveđanka Astrid Lindgren, a autorica imena ove neobične djevojčice Pipi Duge Čarape je njezina kćer. Kada je kćer Karin oboljela, željela je da joj majka priča priče o pustolovinama Pipi Duge Čarape i tako je Astrid Lindgren udahнула život u ime koje je stvorila njezina kćer. Marljivo je bilježila priče o Pipi Dugoju Čarapi kako bi ih poklonila svojoj kćeri za rođendan, ali kako bi i Pipi poslala na put oko svijeta da upozna drugu djecu. Tako je nastao fantastični roman koji se miješa s elementima zbilje. Astrid Lindgren je stvorila lik djevojčice koja je potpuno slobodna u donošenju odluka i rijetko brine o mišljenju odraslih, što se protivilo ondašnjem položaju i ponašanju djeteta. Djeca su često bila kažnjavana batinama i podlijevala su autoritetima. Lik Pipi Duge Čarape naišao je na mnoga neodobravanja s kritikom da roman ne podučava djecu već da ih kvari, no roman u sebi nosi neke doista lijepe pouke. Usprkos protivnicima, Pipi Duga Čarapa je uspjela naći svoj put do djece i jedno je od lektirnih djela na popisu za osnovnu školu.

Pipi je jedan od najuvjerljivijih primjera dječjeg osnaženja u dječjoj književnosti. Ipak, Pipi ne mora težiti ili boriti se za svoju moć jer je od početka obdarena svime što dijete inače nema: snagom, bogatstvom, samopouzdanjem i nezavisnošću, što joj omogućava da se usprotivi socijalnim institucijama i pojedincima koji ne mogu prihvatiti njezin status. (Nikolajeva, 2008:19)

Kroz perspektivu sveznajućeg pripovjedača ispričana je priča puna smijeha i zabave s Pipi Dugom Čarapom u glavnoj ulozi.

8.1. Pipi Duga Čarapa

Iako joj samo ime zvuči neobično, Pipi Duga Čarapa je bila još neobičnija djevojčica. U svakom novom poglavlju, od njih 31, doznaje se nešto novo vezano uz Pipi. U prvom poglavlju koje nosi naziv *Pipi se useljava u vilu Pipinovac*, Pipi je opisana kao nadnaravno snažna devetogodišnja djevojčica koja nije imala ni mame ni tate. Ubrzo se doznaje da joj je tata pomorski kapetan koji plovi širokim morima, no

nakon oluje mu se zameo svaki trag. Očev nestanak nagnao je Pipi da napusti brod i oprosti se od dragih prijatelja gusara kojima je prirasla srcu. Očekujući očev povratak, Pipi se vratila u svoj dom, vilu Pipinovac u društvu svog prijatelja majmunčića Nilsona. Već sada neobična družina, koju su činili Pipi i majmunčić Nilson, dobila je još jednog neobičnog člana. Konj je postao novi član družine, jer što je Pipi zaželjela to je i dobila

Bila je tako strahovito snažna da joj se na čitavome svijetu ne bi moglo naći policajca ravna po snazi. Ako bi samo htjela, mogla je podići cijeloga konja. A to je i često znala poželjeti. Imala je i vlastitog konja kojega je kupila za jedan od svojih mnogih zlatnika (...). (Lindgren, 2015:6)

U kući do vile Pipinovac živjela je obitelj s dva roditelja i njihovo dvoje djece, dječakom Tomijem i djevojčicom Anikom. Prilikom Pipina dolaska djeca nisu bila kod kuće, već u posjeti kod svoje bake. No, već sljedećeg dana imali su prilike vidjeti i upoznati neobičnu djevojčicu. Iz sljedećeg citata doznaje se o fizičkom izgledu Pipi Duge Čarape te kakav je dojam ostavila na Tomija i Aniku kad su je ugledali.

Bješe to svakako najneobičnija djevojčica koju su Tomi i Anika ikada vidjeli. (...) Kosa joj je bila boje mrkve, spletena u dvije čvrste pletenice što su stršale posve ravno u stranu. Nos joj je sličio omanjem krumpiru i bio pun puncat pjega od sunca. Ispod nosa smjestila se odista vrlo široka usta sa zdravim, bijelim zubima. I oprava joj bješe baš čudna. Pipi ju je sama sašila. Trebala je biti modra, ali kako joj je ponestalo modre tkanine, to je Pipi ovdje-ondje prišila i komadićke crvene. Na svoje duge, tanke noge navukla je par dugačkih čarapa, i to jednu smeđu, a drugu crnu. Imala je crne cipele dvostruko duže od njezinih stopala. (Lindgren, 2015:7)

Za Pipi je sve što bi drugima bilo neobično imalo neko logično rješenje. Za svaki neuspjeh pronašla je izgovor i ništa ju nije moglo omesti u onome što je naumila. Tako su njezine cipele bile prevelike da joj ne budu premale dok će Pipi rasti, ali i da u njima može vrtjeti nožnim prstima. Hodala je ulicom jednom nogom po pločniku, a drugom po kolniku jer živi u slobodnoj zemlji u kojoj svatko hoda kako želi. Kada je odlučila ispeći palačinke jedno jaje joj se razbilo na glavi, no čula je da je žumanjak odličan za kosu i da u Brazilu ljudi hodaju s kosom premazanom jajima. Pronašla je staru limenku i stavile si je na glavu, hodala je sve dok se nije prevalila preko ograde,

no Pipi je bila zadovoljna jer da nije imala limenku na glavi pala bi ravno na lice i razbila nos. Pipin pokušaj letenja završio je neuspješno jer nije mahala rukama, a i u želucu joj je bilo previše palačinki. Njezina su rješenja uvijek bila kreativna i izazivala su smijeh, no često je u ono što je pričala znala uplesti i laž. Tomi i Anika su je opominjali da je lagati ružno, Pipi se složila, no i dalje je često izmišljala različite stvari, no to nisu bile zlonamjerne laži.

– Da, imaš pravo. Lagala sam – rekne onda tugaljivim glasom. (...) Da, da, lagati je vrlo ružno – odvrati Pipi još tužnije. – No znaš, meni se znade dogoditi da to zaboravim. (...) Pa ipak valjda, unatoč tomu, možemo postati prijatelji, zar ne? (Lindgren, 2015:8)

Tomi i Anika postali su Pipini najbolji prijatelji s kojima je provodila cijele dane. Prema njima je pokazivala brigu, povezanost, plemenitost i trudila se da ih uvijek zabavi na novi način. Jedino na čemu im je zavidjela je to što su oni išli u školu i imali pravo na zimske praznike. Željela je i Pipi svoje zimske praznike jer to što ih nije imala ju je jako naljutilo. „ – To je skroz naskroz nepravedno i to nipošto ne mislim otpjeti!“ (Lindgren, 2015:25). Iako nikad nije pohađala školu, Pipi je raspolagala imenima mnogih država o kojima je izmišljala različite priče. Jedan od njezinih prijatelja gusara, Fridolf, pokušao ju je naučiti pisati, no Pipi nije bila uporan đak. Njezin pokušaj da napiše rođendansku pozivnicu za Tomija i Aniku izgledao je: „*TMI I ANKA PZVANI SU K PIPI NA RAŽEN DAN SUTRA POTLE PODNE! ODJEČA: KAK VAM SE HOĆE!*“ (Lindgren, 2015:74). Pipi nije otišla u školu da nauči pravilno pisati, već da ima pravo na zimske praznike. Njezina škola potrajala je samo jedan dan. U toj epizodi se doznaje da je Pipino puno ime Pipilota Viktualia Zavjesić Peperminta Efraimova Duga Čarapa i da joj je Pipi samo nadimak.

Nakon toga može se uočiti kako Pipi nema poštovanja prema odraslim osobama, odnosno da im se obraća s „ti“ i da u raspravi s njima često koristi svoju sposobnost izmišljanja i opravdavanja. Iako je to izgledalo neprikladno, Pipi se stvarno trudila da se ponaša najbolje što zna.

Pa zar sam se ja ružno ponašala? – zapita Pipi silno iznenađena. – Da, ali toga nisam svjesna – dometne. Bila je vrlo žalosna. Nitko na svijetu nije izgledao žalosnijim od Pipi kad bi žalila zbog nečega. (Lindgren, 2015:29)

Prilikom odlaska na čajanku kod Tomija i Anike, Pipi je bila uzrujana jer nije bila sigurna hoće li se znati lijepo ponašati. Od silne brige Pipi nije ostavila najbolji dojam te je otjerana s čajanke što je donijelo suze na njezine oči. Ovdje se može uočiti kako se, iako ne posjeduje lijepe manire ponašanja, Pipi uvijek trudi ostaviti dobar dojam. Voli pomagati drugim ljudima, ali i životinjama, i ne trpi nepravdu, a kad je ljuta njezin nos pobijeli. Spasila je dvojicu dječaka iz goruće zgrade dok je njoj cijelo spašavanje ličilo na običnu igru. Preplašila je čovjeka koji je stalno bičevao svog konja i natovarila mu najtežu vreću na leđa za kaznu. Imala je toliko hrabrih pothvata da su ljudi klicali i govorili da u gradu ne treba policije dok imaju Pipi Dugu Čarapu. Svoj djeci koja su stajala ispred izloga dućana, uključujući i Tomiju i Aniku, Pipi je nakupovala 36 kilograma slatkiša i za svakoga po igračku koju su si sami izabrali. Kada su Tomi i Anika bili bolesni, Pipi nije smjela boraviti s njima u istoj prostoriji. No, Pipi ne bi bila Pipi da ispred prozora nije izvodila svakakve vragolije i zabavljala svoje bolesne prijatelje.

Za Tomija i Aniku bilo je vrlo uzbudljivo ležati tako u postelji i nagađati kako li će Pipi izgledati kad se ponovno pojavi na ljestvama. (...) Gdjekad bi se pojavila kao dimnjačar, ponekad kao duh sva u bijelome, a kadšto i kao vještica. I gimnasticirala je na ljestvama. A kakve su to tek gimnastičke vježbe bile! (Lindgren, 2015:179)

Prijatelji su joj uvijek bili blizu, u susjednoj kući preko ograde, ali ona je i dalje živjela sama. No to što je živjela sama nije joj ni najmanje smetalo. Iako su je policajci željeli odvesti u dječji dom, njihov je dolazak završio igranjem lovice i rezultirao neuspjehom. Njezin odnos prema odraslima ovisio je o njihovim namjerama i ponašanju. Suprotstavljala bi se odraslima kada je smatrala da je to nužno, odnosno kad bi vidjela da njihove namjere nisu dobre. U njezinom svijetu nije bilo velika potrebe za prisustvom odraslih jer je svu brigu o sebi i sve odluke znala donositi samostalno.

I znaj, onog dana kad čujem da su se djeca ražalostila zbog toga što su se morala skrbiti sama o sebi bez odraslih, toga ću dana naučiti svu tablicu gloženja, i to odostraga. Časna mi riječ! – obeća Pipi. (Lindgren, 2015:194)

Kroz veliki broj nonsensnih situacija Pipi je uvijek pokazala veliko srce. Zašto bi na svoj rođendan samo ona dobivala poklone kada ih može i sama darivati drugima? Zašto bi sve zlatnike čuvala za sebe kada njima može usrećiti druge? Ovakav nesebičan način razmišljanja i velikodušnost Pipine su velike kvalitete koje je prate kroz cijeli roman. „Ona je zapravo odrasla, ne doduše na onakav način na kakav su odrasli, ali je usprkos tomu u ustrajnosti svojeg ponašanja i pozornosti prema drugoj djeci odrasla, ona je odraslo dijete.“ (Svetina, 2004:23). Uz nju se često u romanu veže rečenica: Što rekla, ne porekla! To je učinila i sama autorica Pipi Duge Čarape. Želja joj je bila objaviti djelo koje će razveseliti brojnu djecu iz različitih krajeva svijeta i u tome je i uspjela.

8.2. Tomi i Anika

Tomi i Anika su prvi susjedi neobične Pipi Duge Čarape. Nikada nisu vidjeli niti upoznali djevojčicu koja je bila posebnija od nje što ih je još više privuklo da budu njezini prijatelji. Oni su se po mnogo čemu razlikovali od Pipi jer uz Pipi ne možemo povezati riječi kao što su poslušno dijete i izglačane opravice.

Bila su to vrlo dobra, vrlo, vrlo odgojena i vrlo, vrlo, vrlo poslušna djeca. Tomi nije nikada grickao nokte i uvijek bi učinio ono što bi njegova majka od njega zatražila. Anika se nikada ne bi svadila kad joj nešto ne bi učinili po volji, a njezine su izglačane, pamučne opravice uvijek bile uredne. Jako je pazila da joj se ne uprljaju. (Lindgren, 2015:6)

Brzo su postali najbolji prijatelji i ujutro, kad ne bi bilo škole, odmah bi pohitali do djevojčice s golemim cipelama. Pipi im je u živote unijela puno zabave i smijeha te se Tomi pitao što su se njih dvoje uopće igrali prije negoli je Pipi došla u susjedstvo. Željeli su s Pipi provoditi što više vremena te su poduprli njezinu odluku da krene u školu, što nije završilo uspješno.

Tomi i Anika su se razlikovali od Pipi, ali i jedno od drugoga. Tomi je uvijek bio za pustolovine, bez obzira bile li one opasne ili ne. Pipi ga je opisala kao dosjetljivog, prepređenog i kazala mu je: „– Znaš Tomi, ti gdjekad izvališ i ponešto tako pametno da se sve plašim kako će iz tebe jednoga dana nastati nešto veliko.“ (Lindgren, 2015:151). Želio je postati gusar zajedno s Pipi čemu se Pipi iznimno obradovala. Pričala mu je kako će postati takozvani Užas Karipskog Mora, da će pronaći blago i sakriti ga u spilju na pustom otoku, a potom će pjevati gusarske pjesme.

S druge strane je njegova sestra Anika brinula smije li hranu jesti prstima. Ona je oko svega previše razmišljala i dugo odlučivala, čak joj je i Tomi jednom rekao da je kukavica. On je bio hrabriji od nje i lakim je korakom pratio Pipi. Kako ne bi zaostajala za njima i Anika je u mnogim situacijama zanemarila svoj strah i upustila se u pustolovinu. Njihova najveća pustolovina bila je kada su upoznali Pipi, a u toj pustolovini Anika ju je brzo zavoljela te je željela da se Pipi sviđa i drugima.

Sjetila se, naime, onog popodneva kad je Pipi toliko pričala da je Anikina mama bila vrlo nezadovoljna s njome. A Anika nije nipošto htjela da netko bude nezadovoljan s Pipi, koju je toliko voljela. (Lindgren, 2015:90)

Kada je uslijedila epizoda u kojoj su Tomi i Anika mislili da više nikada neće vidjeti Pipi, Anika ju je pažljivo promatrala kako je nikada, ali baš nikada ne bi zaboravila. Osjećala je kao da ju je ledena ruka uhvatila oko srca jer bez Pipi više ništa neće biti isto. Njezin odlazak potaknuo ih je na razmišljanje kako je život samo pustinja u kojoj se ne može pronaći ništa lijepo. Iz svega što su Tomi i Anika proživljavali vidljivo je koliko im je Pipi postala draga i nezamjenjiva osoba u njihovim životima. Ona je unijela boje i sunčane pjegice u njihove dosadne i sive živote. Na njihovu veliku sreću, do rastanka nije došlo što je značilo da Pipi ostaje s njima.

Uz Pipi, roditelji su također zauzimali važna mjesta u njihovim životima. Kada su na duže vrijeme bili odvojeni, Anika je iskazivala tugu i želju za domom. „Nije nikako mogla dopustiti da bi bilo što i bilo gdje moglo biti ljepše negoli tamo, kod kuće.“ (Lindgren, 2015:199).

Kako nam Pipi Duga Čarapa cijelom svojom pojavom u romanu djeluje nestvarno, tako Tomi i Anika djeluju kao njezina poveznica sa stvarnim svijetom. Diana Zalar

nam u zborniku *U čast Astrid Lindgren* (2008) iznosi kako su Tomi i Anika utjelovljenje tadašnjeg dobrog odgoja, pristojna, slušaju Pipine laži, ali oni to ne čine i opominju je. Svaki put kada Pipi pretjera, njih dvoje je spuste na zemlju. Spuštanjem na zemlju pokazuju kako su oni protuteža kojom autorica prikazuje u kakvom svijetu Pipi zapravo živi.

ZAKLJUČAK

Svjetska dječja književnost je u razdoblju od 1876. (objavljen roman *Pustolovine Toma Sawyera*) do 1945. godine (objavljen roman *Pipi Duga Čarapa*) predstavila brojne autore i njihova književna djela. U ovome radu napravljena je analiza četiri djela različitih autora koji dolaze iz različitih zemalja. Autori čija su djela analizirana su: Ferenc Molnár, mađarski autor, Erich Kästner, njemački autor, Astrid Lindgren, švedska autorica te Mark Twain, kao jedini predstavnik američke književnosti. Za njihovo vrijeme, ali još i ranije, smatralo se da dječja književnost ima odgojne funkcije, no književnost se kroz godine mijenjala i vodile su se brojne rasprave. Sama definicija dječje književnosti bila je tema mnogih rasprava, ali se također raspravljalo i o funkciji dječje književnosti.

Iako su prve asocijacije vezane uz Toma Sawyera neposlušnost i nestašnost, Tom Sawyer je lik koji se kroz roman razvijao. U početku je predstavljen kao lukavi dječak koji ne voli raditi, već slobodno vrijeme provoditi u igri i skitnji. Iskrada se i bježi od kuće, a u školi zbog dosade i nezainteresiranosti pravi nered. Usprkos svim svojim manama, Tom posjeduje i vrline. Sposoban je žrtvovati se kako bi preuzeo krivicu osobe do koje mu je stalo. Pravedan je i ne želi da osude nevinog čovjeka pa iz tog razloga riskira svoj život govoreći istinu. U najtežim situacijama u kojima izgleda da nema izlaza, Tom drugima daje nadu i potporu. S pozitivnim i negativnim crtama i uz sve dogodovštine, Tom Sawyer je lik dječaka od kojeg se može naučiti kako biti pravedan, požrtvovan i kako pružiti potporu drugima kada im je najteže.

Iz družina dječaka Pavlove ulice, uz Boku i Geréba, posebno se istaknuo njezin najmanji član imenom Ernő Nemeček. Nemeček pokazuje kako nije potrebno biti najveći, najglasniji ili najpametniji kako bi bio glavni lik. On svoju družinu stavlja na prvo mjesto čak i kad je njegovo zdravlje u pitanju. Na vođu družine gleda kao na starijeg brata te poslušno izvršava njegove naredbe. Drži do prijateljstva i nije izdajica. Spreman je baciti se neprijateljskoj družini u ruke kako bi osvijetlio obraz svoje družine i pokazao da u njih ima hrabrih članova. Nemeček je lik koji izaziva simpatije i divljenje. Uz sve svoje vrline, on je istinski lik u kojeg se čitatelj može ugledati te i nakon završetka čitanja lik Nemečeka dugo ostaje u sjećanju.

Emil u svoj svojoj veličini pokazuje kako je to biti hrabar dječak spreman na podvig kao što je lov na lopova. Iako je samo dječak i znao je raditi neke neozbiljne stvari, u situaciji kada je potrebno pokazuje svoju ozbiljnost. Jako mu je stalo do njegove majke. Svjestan je koliko se ona žrtvuje te je spreman pomoći na koji god način može. Ističe da zbog toga nije mamina maza, no on će uvijek brinuti i paziti na svoju majku. Ako netko zna nešto o ljubavi i zahvalnosti prema majci, onda je to Emil.

Pipi Duga Čarapa je, uz Toma, Emila i dječake Pavlove ulice, jedini glavni ženski lik u dječjem romanu prilikom čijeg su se izlaska vodile velike rasprave. Djevojčica koja spava s nogama na jastuku, za kućne ljubimce ima majmunčića i konja, ne poznaje autoritete, upada drugima u riječ i sama sebi pjeva uspavanke ne zvuči kao lik od kojeg bi djeca mogla nešto naučiti. Čitajući o Pipi kroz njezine avanture doznaje se da je Pipi plemenita djevojčica koja brine za svoje prijatelje i drugu djecu, maštovita je u izmišljanju raznih igara i hrabra u podvizima u kojima treba nekoga spasiti. Mnogi su smatrali kako Pipi nije nositeljica normi lijepog ponašanja te da je njezin utjecaj na djecu loš. Iako nije znala kako se ponašati u određenim situacijama, Pipi se uvijek trudila. Nju su krasile kvalitete koje su puno bitnije od samog bontona. Lijepo ponašanje se može naučiti, ali kvalitete koje je Pipi nosila u sebi ne mogu se naučiti ni iz jedne knjige.

Kada je Mark Twain dječjoj književnosti predstavio svoje dječake i djevojčice kakvi oni stvarno jesu, označio je početak novog načina pristupanja opisu lika. Mnoga kasnija djela drugih autora bila su inspirirana Twainovim Tomom te su i ona zabavljala mnoge generacije. Iako se čitanjem o raznim pustolovinama ranije spomenutih likova može dobro zabaviti, s druge se strane još bolje mogu upoznati njihove osobine. Svaki spomenuti lik ima svojih mana i vrlina te ne bi mogao biti stavljen u kalup dobrog ponašanja koji postoji od razvoja dječje književnosti. Kao zaključak ovog diplomskog rada može se reći kako dječja književnost može istovremeno imati različite funkcije. Romani, kojima su stranice ovog rada bile posvećene, sa svojim likovima mogu prvenstveno zabaviti čitatelja, ali proniknuvši u cijeli prikaz dječjeg lika može se uočiti kako svi oni nose dobre osobine koju mogu poslužiti kao dobar primjer čitateljima. Stoga i Tom, i dječaci Pavlove ulice, i Emil i Pipi mogu s ponosom nositi sve svoje mane i vrline i biti uzor djevojčicama i dječacima.

LITERATURA

1. Crnković, M. (1984). *Dječja književnost: priručnik za studente i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Crnković, M., Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
3. Diklić, Z., Težak, D., Zalar, I. (1996). *Primjeri iz dječje književnosti*. Zagreb: DiVič
4. Hameršak, M., Zima D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international, d.o.o
5. Kästner, E. (2011). *Emil i detektivi*. Varaždin: Katarina Zrinski d.o.o.
6. Lindgren, A. (2015). *Pipi Duga Čarapa*. Zagreb: Znanje.
7. Molnár, F. (2014). *Dječaci Pavlove ulice*. Varaždin: Katarina Zrinski d.o.o.
8. Nikolajeva, M. (2008). Zašto Pipi spava s nogama na jastuku, ili rušenje (subverzija) moći u djelima Astrid Lindgren. U R. Javor (Ur.), *U čast Astrid Lindgren* (str. 18-27). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba
9. Pavešković, A. (2001). Djeca poput nas. u *Pustolovine Toma Sawyera* (str. 5-12). Zagreb: Mozaik knjiga
10. Svetina, P. (2004). Pinokiji i Pipi Duge Čarape: tko odgaja literarne junake iz književnosti za mladež? U R. Javor (Ur.), *Književnost i odgoj* (str. 19-24). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba
11. Težak, D. (1990). *Dječji junak u romanu i filmu*. Zagreb: Školske novine
12. Težak, D. (2011). Tipovi dječjeg junaka u razvoju hrvatske dječje književnosti kao odraz shvaćanja identiteta djeteta. *Detinjstvo. Časopis o književnosti za decu*, 37(2), 3-9.
13. Twain, M. (2001). *Pustolovine Toma Sawyera*. Zagreb: Mozaik knjiga
14. Vrcić-Mataija, S. (2011). Prilog tipologiji hrvatskoga dječjeg romana. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 23(2), 143-154.
15. Zalar, D. (2008). Zašto Pipi nije uzorna djevojčica? U R. Javor (Ur.), *U čast Astrid Lindgren* (str. 39-55). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba
16. Zima, D. (2011). *Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga
17. Zvrko, R. (1967). Grga Čvarak. U Božak-Rončević (Ur.), *Primjeri iz dječje književnosti* (str. 39-40). Zagreb: DiVič

18. Žeko, K. (2008). Pustolovni dječji romani. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 54(19), 65-78.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Lucija Petreković, izjavljujem da sam samostalno napisala diplomski rad *Likovi djece u realističnim i fantastičnim dječjim romanima* uz mentorstvo doc. dr. sc. Marine Gabelica.

Potpis:
